

UNIVERZITA KARLOVA V PRAHE

Právnická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCA

2008

Petra VYSANÍKOVÁ

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta
Katedra finančního práva a financí

Diplomová práce

Právna problematika meny a platobného styku

Vedúci diplomovej práce: JUDr. Pavlína Vondráčková

Petra Vysaníková, 5.ročník
Klokočov 111
072 36 Kaluža, okr. Michalovce

Mesiac ukončenia diplomovej práce: apríl 2008

Prehlasujem, že som túto diplomovú prácu spracovala samostatne a že som vyznačila pramene, z ktorých som pre svoju prácu čerpala, spôsobom vo vedeckej práci obvyklým.

Petra Vysaníková

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Petra Vysaníková', written in a cursive style.

Ďakujem vedúcej mojej diplomovej práce JUDr. Pavlíne Vondráčkovej, za odbornú pomoc a prínosné rady pri spracovávaní tejto práce.

OBSAH

- 1. Úvod**
- 2. Základné pojmy – mena, peniaze, financie**
 - 2.1 Mena**
- 3. História**
 - 3.1 Stručný historický vývoj centrálnych bankových inštitúcií a meny do roku 1993**
 - 3.2 Stručný vývoj menovej situácie od roku 1993 po súčasnosť**
- 4. Česká národná banka – dnes**
 - 4.1 Vzťah ČNB k iným finančným inštitúciám v ČR**
- 5. Platobný styk**
 - 5.1 Právna úprava platobného styku**
 - 5.2 Členenie foriem platobného styku**
 - 5.3 Hotovostný platobný styk**
 - 5.3.1 Pravidlá pre nakladanie s hotovosťou**
 - 5.4 Bezhotovostný platobný styk**
 - 5.4.1 Nedokumentárny platobný styk**
 - 5.4.2 Dokumentárny platobný styk**
- 6. Finančná arbitráž**
- 7. Medzinárodné menové a finančné inštitúcie**
- 8. Európska menová a finančná integrácia**
- 9. Euro**
- 10. Možné zavedenie eura v ČR**
- 11. Záver**
- 12. Použitá literatúra**

1. Úvod

Cieľom mojej diplomovej práce je predstaviť problematiku meny, a to od vzniku Československa až po súčasnosť.

Keďže som slovenskou študentkou študujúcou v Čechách a k rozdeleniu Československa došlo už v roku 1993 (čo je dnes 15 rokov), je pre mňa zaujímavé právne zakotvenie meny v prameňoch práva Českej republiky, so zameraním hlavne na zastrešujúci orgán tohto fenoménu, ktorým je Česká národná banka (ČNB). Špeciálne ma zaujalo, ako a prečo sa menil hlavný cieľ ČNB.

Úvodom by som chcela vysvetliť pojmy, ktoré sa vo verejnom a spoločenskom živote dosť často zamieňajú, i keď ich význam nemôžeme stotožňovať. Ide o rozdielne kategórie. Mám na mysli tieto základné pojmy – mena, peniaze a financie.

Tým, že som na právnickej fakulte nahliadla som trošku aj do problematiky platobného styku v tom ekonomickom a praktickom pojatí, ku ktorému som sa hlbšie pri štúdiu práva nedostala. Platobný styk rozdeľujem podľa základného delenia, mne známeho z predmetu – finančné právo, a to na hotovostný a bezhotovostný. Nerada by som však, aby moja práca dostala ekonomický charakter, a preto inštitúty platobného styku nerozoberám úplne dopodrobna.

Zmienku venujem aj finančnému arbitrovi. Ide podľa môjho názoru o veľmi praktickú, pružnú, finančne nenáročnú a rýchlu inštitúciu, ktorá sa zaoberá riešením sporov z platobného styku, a nahrádza tak predovšetkým súdy. S touto inštitúciou sa na Slovensku nestretáme. Istým spôsobom ju nahrádza Stály rozhodcovský súd, ktorého prvá komora sa zaoberá práve problematikou platobného styku. V súčasnosti tento rozhodcovský súd na Slovensku, a hlavne jeho prvá komora nie sú občanmi vôbec využívané.

V skratke ďalej opíšem niektoré dôležité medzinárodné inštitúcie, aby som sa postupne dostala k Eurozóne, k euru a k prognózam, ktoré o eure existujú.

Záver mojej práce venujem základným bodom zhodnotenia ekonomickej situácii v Čechách a na Slovensku.

V budúcnosti by som veľmi rada moju prácu rozšírila o porovnanie a zhodnotenie zavedenia eura na Slovensku a v Čechách (snáď čoskoro). A to hlavne v spojení s tým, že euro má byť na Slovensku zavedené (podľa aktualizovaného Národného plánu zavedenia eura v Slovenskej republike) už 1.1.2008. Či to bude fakt reálne sa dozvieme až v lete tohto roku, a to rozhodnutím európskych inštitúcií, o splnení (či nesplnení) všetkých štyroch

maastrichtských konvergenčných kritérií. Na Slovensku je od 1.1.2008 účinný Zákon o zavedení meny euro v Slovenskej republike a o zmenách a doplnení niektorých zákonov (zákon č. 659/2007 Z.z., schválený Národnou radou Slovenskej republiky dňa 28.11.2007). Samozrejme ustanovenia, ktoré sú viazané na deň zavedenia eura na Slovensku, ešte účinné nie sú. Stane sa tak snáď 1.1.2009. K duálnemu zobrazovaniu cien v slovenských korunách a v eurách by malo dôjsť v auguste 2008, pokračovať v duálnom zobrazovaní cien sa odporúča až do júna 2010. Spôsob zavedenia eura na Slovensku (tak ako aj v Čechách) sa nazýva scenár „veľký tresk“ (Big - Bang), čo znamená že od 1.1.2009 do 16.1.2009 (zhruba len dva týždne) sa na Slovensku bude prijímať euromena i slovenská mena v hotovostnej podobe, ale vydávať sa bude iba v euromene. 17.1.2009 by mal byť duálny obeh ukončený, a prijímať i vydávať sa budú len eurové bankovky a mince.

Dnes už vieme, že euro bude najprv zavedené na Slovensku, a až neskôr v Čechách. Pred pár rokmi by nikto nepredpokladal, že slovenská ekonomika je taká flexibilná a tak rýchle prispôsobivá. Aký dopad bude mať táto skutočnosť na občanov Slovenska, ukážu nasledujúce roky.

Česi by mali postupne sledovať Slovákov pri zavádzaní eura, a keďže v Čechách je zavedenie eura ešte v nedohľadne, mali by sa vyvarovať chýb a pokusov prevádzaných na Slovensku.

2. Základné pojmy – mena, peniaze, financie

Či už v médiách, tlači alebo v bežnej komunikácii sa veľmi často nesprávne zamieňajú tieto pojmy – mena, peniaze a financie. Ide o kategórie rozdielne, a preto ich nemôžeme stotožňovať a ani zamieňať. Zatiaľ čo financiami rozumieme finančné vzťahy a ich systém, peniaze sú ekonomickou kategóriou. A zase rýdze právnym pojmom je určite – mena.

V nasledujúcom texte sa budem snažiť pojmovo oddeliť tieto kategórie, a v jednoduchosti ich vysvetliť.

Mena je kategóriou rýdze právnou a znamená obecnú určitú konkrétnu formu alebo druh peňazí. Rozumieme ňou národnú formu peňazí, ktorá je charakterizovaná nasledujúcimi základnými znakmi:

- názov (česká koruna, Kč)
- základné hotovostné druhy (mince a bankovky)

- nominálna štruktúra:
 - bankovky – 5000 Kč, 2000 Kč, 1000 Kč, 500 Kč, 200 Kč, 100 Kč, 50 Kč, 20 Kč
 - mince – 50 Kč, 20 Kč, 10 Kč, 5 Kč, 2 Kč, 1 Kč, 50 halierov
- výlučnosť meny ako základného platidla na danom území (česká koruna je od 8.2.1993 jediným zákonným platidlom pri všetkých platbách na území Českej republiky)
- zákonom upravené pravidlá emisie, ochrany, nadobúdania a používania v domácom a zahraničnom platobnom styku:
 - jediným emitentom hotovostných peňazí dnes je Česká národná banka, tá tiež určuje nominálnu štruktúru a ďalšie náležitosti bankoviek a mincí,
 - falšovanie bankoviek a mincí sa trestá podľa zákona,
 - trestné je tiež pozmeňovanie a poškodzovanie bankoviek a mincí a používanie ich reprodukcii v tlači, televízii a pod., bez povolenia ČNB,
 - Kč je tzv. vnútorne zmeniteľná (domáce fyzické i právnické osoby môžu za české koruny nadobúdať zmeniteľné zahraničné meny),
 - hotovostné platby sú limitované, a to zákonom č. 254/2004 Sb. o obmedzení platieb v hotovosti (keď platba prekročí sumu 15 000 eur, je povinnosťou ju previesť bezhotovostne, až na určité výnimky),
 - od roku 1995 sa koruna stáva externe zmeniteľnou menou (zahraničné subjekty s ňou môžu voľne disponovať, používať k úhrade platieb v zahraničí, ukladať u zahraničných bánk a pod..
- spôsob stanovenia menového kurzu (27.5.1997 bol zavedený tzv. voľne pohyblivý kurz – floating)
- a v minulosti vzťah k zlatu (k poslednému stanoveniu zlatého obsahu koruny došlo zákonom č. 41 z roku 1953 o peňažnej reforme, kde bol zlatý obsah koruny (Kčs) stanovený na 0,123426g rýdzeho zlata. Takto to ostalo až do roku 1990, kedy bol zlatý obsah koruny zrušený).¹

¹ Revanda Zbyněk, Mandel Martin, Kodera Ján, Musílek Petr, Dvořák Petr, Brada Jaroslav: Peněžní ekonomie a bankovníctví, 4. vydání. Praha, Management Press 2005, s. 28 an.

Peniaze sú kategóriou rýdze ekonomickej. Definícií pojmu peniaze je niekoľko. V súčasnosti najpoužívanejšou je definícia, že za peniaze považujeme aktívum, ktoré je všeobecne prijímané pri platení za tovar a služby alebo pri úhrade dlhu. Ide teda o zvláštny druh univerzálneho tovaru používaného k vyjadrovaniu cien ostatného tovaru, k sprostredkovaniu jeho kúpy a predaja a k prevádzaniu rôznych druhov platieb. Peniaze majú podobu pasíva, jedine vo vzťahu k inštitúcii, ktorá ich emituje (t.j. k ČNB).

Peniazmi rozumieme *mince* (plnohodnotné či nepľnohodnotné) a *bankovky*. V minulosti to boli ešte aj *štátovky* (t.j. papierové peniaze emitované panovníkom alebo vládou najčastejšie za účelom financovania schodku v štátnom rozpočte).

Peňažné prostriedky majú podobu hotovostnú (tu peňažné prostriedky vystupujú ako obeživo – mince a bankovky) alebo podobu bezhotovostnú (rozumieme ňou kladné zostatky na účtoch v bankách a ďalších finančných inštitúciách).²

Financiami rozumieme finančné vzťahy (to sú tie peňažné vzťahy, ktoré súvisia s vytváraním, rozdeľovaním [distribúciou], prerozdeľovaním [redistribúciou] a užitím [realizáciou] peňažnej masy) a ich vnútorne previazaný systém. Z toho nám vyplýva že finančné vzťahy sú pojmovovo užšie než vzťahy peňažné (peňažné vzťahy = financie + ceny + mzdy).

Účelom financií je rozdeľovanie a prerozdeľovanie hrubého domáceho produktu. Materiálnym nositeľom finančných vzťahov sú peňažné prostriedky. Ich subjektmi sú na jednej strane subjekty verejnej sféry (štát, orgány ktoré ho zastupujú, obce, vyššie územné celky a ďalšie verejnoprávne korporácie) a na strane druhej sú to subjekty súkromnej sféry (obchodné spoločnosti, iní podnikatelia i jednotlivci a ďalší).³

2.1 Mena

Právna úprava peňažného obehu a meny tvorí len podskupinu noriem finančného práva. Upravuje predovšetkým menovú jednotku, emisiu meny, sústavu platidiel a ich ochranu. Do

² Bakeš Milan a kolektiv: Finanční právo, 4. aktualizované vydání. Praha, C.H.Beck 2006, s. 467 an.

³ Bakeš Milan a kolektiv: Finanční právo, 4. aktualizované vydání. Praha, C.H.Beck 2006, s. 5 an.

tejto úpravy spadajú taktiež normy upravujúce pokladničné operácie, peňažný obeh a platobný styk.

Peniaze ako ekonomická kategória sa stávajú právnym inštitútom vo chvíli, keď štát stanoví právnym predpisom, aký druh peňazí bude na jeho území používaný k výlučnému uhradzovaniu peňažných záväzkov a tieto peniaze potom majú nútený obeh. Od tejto chvíle sa nám ekonomický pojem mení na právny, a hovoríme teda o mene.

Menovými predpismi rozumieme súhrn právnych noriem upravujúcich menovú jednotku, menovú sústavu a vzťahy k menovým jednotkám iných štátov, emisiu a obeh platidiel, jeho riadenie, spôsob stanovenia pomeru vlastnej menovej jednotky k menovým jednotkám zahraničným (menový kurz) a eventuálne i podmienky zmeniteľnosti meny.

V tomto pojatí hovoríme už o mene ako o konkrétnej sústave peňazí zavedenej v určitom štáte a systematicky upravenej právnym poriadkom tohto štátu.

Právnymi predpismi upravujúcimi menu sú:

1/ *Listina základných práv a slobôd* (zákon č. 2/1993 Sb.) ktorá stanoví, že povinnosti môžu byť subjektom ukladané len na základe zákona a v jeho medziach a pri zachovaní základných práv a slobôd (čl. 4 LPS). Ukladanie povinností musí mať tiež oporu v právnej norme a v LPS je táto povinnosť výslovne uvedená v čl. 11 ods. 5, že dane a poplatky je možné ukladať len na základe zákona;

2/ *Ústava ČR* (zákon č. 1/1993 Sb.), jej dôležitými článkami sú články venované kompetencií Poslaneckej snemovni, Senátu, vlády, Českej národnej banky, z časti aj Najvyššieho kontrolného úradu a tiež články o štátnom rozpočte a o územných samosprávnych celkoch;

3/ *zákony*, z ktorých sú najdôležitejšie:

- zákon o ČNB
- zákon o bankách
- trestný zákon
- colný zákon
- a iné;

4/ *nariadenia a vyhlášky*, z ktorých sú najčastejšie vyhlášky ČNB;

5/ *medzinárodné zmluvy*, vo väčšine ide o prezidentské zmluvy zaoberajúce sa otázkami medzinárodného dvojitého zdanenia, ochranou a podporou zahraničných investícií a medzinárodného platobného styku.⁴

⁴ Bakeš Milan a kolektív: Finanční právo, 4. aktualizované vydání. Praha, C.H.Beck 2006, s. 20-26

Národná mena, ako konkrétny druh peňazí zavedený a ďalej upravený vnútorným právom daného štátu a chránený autoritou tohto štátu, by mala plniť na území príslušného štátu funkcie peňazí.

Medzi základné funkcie peňazí patrí predovšetkým funkcia obecného denominátora hodnoty, kde peniaze vystupujú ako meradlo hodnoty všetkého ostatného tovaru a statkov. Ďalej je to funkcia všeobecného prostriedku zmeny, kde peniaze umožňujú nákup a predaj tovaru, služieb a iných statkov (t.j. platenie za tovar, služby a úhrady dlhov). Na tomto mieste hovoríme o peniazoch ako o obežive, a to o obežive hotovostnom a bezhotovostnom (žirálne peniaze). Peniaze plnia tiež funkciu všeobecného prostriedku platieb a prevodov, tu hovoríme o funkcii platidla. Sprostredkujú napr. rôzne druhy úverových platieb, platieb súvisiacich s investíciami, i platieb vyplývajúcich z právnej povinnosti platcu (dane, pokuty, výživné, a pod.). A konečne peniaze plnia i funkciu nositeľa a prostriedku uchovania hodnoty, archaicky, t.j. funkcia pokladu. Na základe tejto funkcie delíme peniaze na *plnohodnotné* (v minulosti, napr. mince razené z drahých kovov) a *nepĺnohodnotné* (v súčasnosti, vyrobené z materiálov, ktorých hodnota nie je v korelácii s nominálnou hodnotou príslušnej bankovky či mince).

Systém národnej meny môže byť právnymi zásahmi upravovaný, viac či menej menený, alebo úplne pretvorený.

Menovou reformou rozumieme podstatný zásah do menového systému, ktorým je vlastne znovudefinovaná mena a spôsob jej pôsobenia v základných peňažných funkciách. Jej dopad môže byť neutrálny, no niekedy až dramatický. Môže spočívať v zmene názvu menovej jednotky, výmene starých vzorov hotovostného obeživa za nové, ale tiež môže byť spojená s denomináciou (zmena definície menovej jednotky spoločne s prepočtom všetkých hospodárskych čísel), v stanovenom pomere, alebo nulifikáciou (prehlásenie časti alebo všetkého obeživa za neplatné, škrtnutím núl). S menovou reformou býva spojená i rada ďalších menových opatrení. Sú to napr. krátkodobé či dlhodobé viazanie vkladov, prepadnutie vkladov, nútená štátna pôžička, jednorazová majetková daň, prechodný zákaz hotovostných platieb nad určitou čiastkou, devalvácia (depreciácia – znehodnocovanie, zníženie hodnoty domácej menovej jednotky voči zahraničným menovým jednotkám) alebo revalvácia (apreciácia – zhodnocovanie).

Okrem národných mien, vo význame napr. českej meny, sa stretávame s národnými menami, ktoré prekračujú rámec štátu ktorého právom sú regulované a plnia peňažné funkcie v nadnárodnom meradle, hovoríme o *medzinárodne používaných národných menách* (napr. americký dolár, japonský jen).

Meny ktoré sú chránené autoritou a odvodzujú sa z právnych predpisov medzinárodných inštitúcií a organizácií, nazývame *medzinárodné meny* (napr. bývalá európska menová jednotka ECU – European Currency Unit). Medzinárodné meny však nie sú schopné plniť všetky základné funkcie peňazí, a preto im hovoríme kvazimeny.

Nadnárodné meny sú meny, nahradzujúce národné meny v menových zoskupeniach hospodársky sa integrujúcich štátov (euro) alebo štátov, ktoré majú obvykle príliš slabú ekonomiku na to, aby zaviedli svoju vlastnú samostatnú menu (africký frank).

V medzinárodnom platobnom styku sa vyskytujú tiež tzv. *zúčtovacie (clearingové) meny*, ktoré umožňujú platobný styk medzi rôznymi štátmi na základe medzinárodnej zmluvy (platobnej dohody). Ide napríklad o clearingový frank, clearingové ECU. I v tomto prípade hovoríme o kvazimenách.⁵

3. História

V tejto časti sa budem zaoberať históriou národnej banky a vývojom menovej situácie.

3.1 Stručný historický vývoj centrálnych bankových inštitúcií a meny do roku 1993

Prvá Československá republika naviazala vo finančnom a menovom vývoji na Rakúsko-Uhorsko, ktorého bola pred rokom 1918 súčasťou.

V roku 1867 vznikla dualistická monarchia Rakúsko-Uhorsko. Jej jednotu zabezpečovala osoba spoločného panovníka a tri spoločné ministerstvá – Ministerstvo vojenstva, Ministerstvo zahraničia a Ministerstvo financií. Spoločnou bola tiež ceduľová banka a mena.

⁵ Bakeš Milan a kolektív: Finanční právo, 4. aktualizované vydání. Praha, C.H.Beck 2006, s. 473-474

Inak šlo v podstate o dva štáty.

Za Rakúsko-Uhorska bola výsadným emitentom hotovostných peňazí na celom území, **Rakúsko-Uhorská banka** založená po zložitých rakúsko-uhorských jednaniach v roku 1878. V roku 1892 došlo k zavedeniu zlatej meny s korunovou mincovou jednotkou (K). Základom bol 1 kg zlata, ktorého rýdži obsah bol vyjadrený hodnotou 3280 K. Koruna sa delila na 100 halierov. Platidlami v tomto období boli zlaté mince, strieborné mince, niklové a medené mince a bankovky, ako papierové platidlo. Súčasne došlo aj k odstráneniu štátoviek, ktoré spolu s bankovkami tvorili v Rakúsku dve menové sústavy. Stiahnutie štátoviek bolo ukončené v roku 1907.

Prvá svetová vojna podlomila priaznivý peňažný vývoj a privodila rozsiahlu infláciu, korunová mena sa stala menou papierovou.

Zánikom Rakúsko-Uhorska došlo k odluke meny a nové štáty založili meny vlastné.

Vydaniu československých platidiel predchádzalo okolkovanie rakúsko-uhorských papierových platidiel československými kolkami. Stalo sa tak zákonom č. 84 z 25.2.1919 na základe vyhlásenej menovej odluky v dňoch 3-9. 3. 1919, a na Slovensku 19.3.1919. Postupne došlo k stiahnutiu peňazí platných na území Rakúsko-Uhorska a zavedeniu novej meny – československej koruny. Všetky stiahnuté bankovky boli okolkované a vo výške 50% stiahnutého množstva vrátené dočasne do obehu, druhá polovica bola zadržaná a pokrytá emisiou nescudziteľných vládnych dlhopisov s úrokom 1%, ktorými bolo možné hrať mimoriadnu dávku z majetku. Autorom menovej odluky bol prvý československý minister financií Alojz Rašín. Menová jednotka sa ešte označovala ako 1 K a okolkované rakúsko-uhorské bankovky sa tak stali provizórnymi československými štátovkami.

Prvá československá mena, ktorej hlavnou mincovou jednotkou bola československá koruna, bola uzákonená v roku 1919. Koruna sa delila na 100 halierov. Pre správu československej meny bol zriadený **Bankový úrad Ministerstva financií** vykonávajúci funkciu verejného emisného ústavu Československej republiky. Jeho úlohou bola aj správa domáceho peňažného obehu, zabezpečovanie devízovej činnosti štátu, správa štátneho dlhu a sústredžovanie zlatých rezerv štátu. Svoju činnosť zahájil 11. 03. 1919. Tento úrad v krátkej dobe tiež realizoval vydávanie československých štátoviek v nominálnych hodnotách 5 000-, 1000-, 500-, 100-, 50-, 20-, 10-, 5- a 1 koruny, ktoré nahradili okolkované platidlá. K úplnému nahradeniu okolkovaných platidiel došlo v júli 1920.

Od roku 1921 sa začali raziť mince v mincovni v Kremnici, ktorú spravovalo ministerstvo financií. Moderná tlačiareň papierových peňazí fungovala v Prahe od roku 1928.

1. 4. 1926 bola ustanovená **Národná banka československá**, poverená správou meny a vydávaním bankoviek. V tomto období došlo k oživeniu priemyselnej a poľnohospodárskej produkcie, čo umožnilo ukončiť obdobie, v ktorom vydávané mince a štátovky boli kryté len autoritou štátu. Roky 1926 – 1929 využila Národná banka k vytvoreniu nevyhnutných zlatých a devízových rezerv pre predpísané krytie a spevnenie meny. Súčasne došlo tiež k stanoveniu zlatého obsahu československej koruny, ktorá sa stala menou zlatej devízy. Zo zákona z roku 1929 musela banka udržiavať kurz koruny k zahraničným menám na základe stanoveného zlatého obsahu (1 Kč = 44,58 mg zlata). Koruna však za zlato voľne zmeniteľná nebola, šlo o tzv. štandard zlatej devízy. V tomto období mali bankovky povinné zlaté krytie len vo výške 25%.

Na činnosť Národnej banky československej dohliadal z poverenia Ministerstva financií vládny komisár. Banka mala okrem hlavného ústavu ešte 34 filiálok, ktorým bolo podriadených 134 pobočiek. Národná banka bola akciovou bankou, ktorej štát vlastnil len jednu tretinu akcií.

Hlavnými nástrojmi menovej politiky boli spočiatku diskontné nástroje, ktorých význam postupne preberali operácie na voľnom trhu s prvotriednymi štátnymi a ďalšími obligáciami. Národná banka československá okrem menovej politiky a emisnej činnosti plnila i ďalšie funkcie známe z tržnej ekonomiky.

Obiehajúce štátovky boli v rokoch 1926 – 1934 nahradené bankovkami. Banka stabilizovala kupnú silu meny a československá koruna patrila k najstabilnejším a najžiadanejším menám v Európe.

V rokoch 1934 – 1936 došlo k devalvácii československej koruny v dôsledku svetovej hospodárskej krízy.

Pozitívny vývoj v Československu bol zastavený až nemeckou agresiou. Na rozhraní rokov 1938 -1939 v dôsledku politických udalostí, došlo k zmene v označení československej koruny z Kč na K a k zmene názvu emisnej banky na **Národnú banku Česko-Slovenskú** (k 27.1.1939).

16.3.1939 bola samostatná činnosť emisnej banky na dlhšiu dobu prerušená.

V súvislosti s rozpadom štátu na Protektorát Čechy a Morava a na Slovenský štát, došlo k vytvoreniu dvoch menových oblastí s korunou ako základnou jednotkou, ktorá bola označovaná v českých krajinách K a na Slovensku Ks. Pomer medzi nimi bol 1:1. Cedulová banka bola v českých krajinách zmenená 31.3.1939 na Národnú banku pre Čechy a Moravu v Prahe a na Slovensku to bola **Slovenská národná banka** v Bratislave. Do čela **Národnej banky pre Čechy a Moravu** bol postavený ríšsky zmocnenec, a banka bola podriadená Nemecku.

V Protektoráte Čechy a Morava sa základnou menovou jednotkou okrem koruny (K) stala i ríšska marka (RM) s núteným kurzom 1RM = 10K, čím došlo k poškodeniu českej koruny a k počiatku inflácie.

V priebehu rokov 1940 – 1944 vydalo Ministerstvo financií Protektorátu Čechy a Morava štátovky v hodnotách 100-, 50-, 20-, 10-, 5- a 1 koruny. Národná banka vydala bankovky 5000-, 1000-, 500 korún. V platnosti boli tiež ríšskonemecké papierové platidlá, ktoré Národná banka vymieňala za koruny. Keďže Ríšska banka nemala v českých krajinách filiálky, nesmela Národná banka dávať do obehu ríšske marky a bola nútená ich odosielať Ríšskej banke v Berlíne.

Po oslobodení Československa, 1.6. 1945 bola činnosť **Národnej banky československej** obnovená a k 1.11. 1945 v súvislosti s peňažnou reformou bola na celom území Československej republiky znovu zavedená československá mena (Kčs). Táto peňažná reforma bola pripravovaná londýnskou exilovou vládou už od konca roku 1941. Predchádzala tomu značne zložitá situácia v peňažnom obehu, keď na území Československa sa prelínalo päť rôznych mien: protektorátna, ríšskonemecká, slovenská, maďarská a poľská. K tomu ešte pristupovali vojenské poukážky vydávané v rokoch 1944 – 1945. V tomto období bol kurz československej koruny stanovený k americkému doláru 50:1. Súčasne sa Československo stalo členom Medzinárodného menového fondu a prijalo i členstvo v Medzinárodnej banke pre obnovu a rozvoj.

Nové československé platidlá, ktoré boli dávané do obehu, boli vytlačené prevažne v Anglicku (kde bol ešte v roku 1944 na základe dekrétu prezidenta republiky zriadený Československý menový úrad v Londýne pre emisnú činnosť na oslobodenom území) dotlač bola neskôr zhotovená v Prahe. Zo štátoviek sa jednalo o nominály v hodnotách 100-, 50-, 20-, 10- a 5 korún a z bankoviek o hodnoty 5000-, 1000-, 500- korún. Z mincových platidiel boli vydávané 2- a 1 koruna a 50- a 20 halier.

Prikročilo sa i k vydávaniu pamätných mincí, a v príležitostnej razbe v roku 1951 boli vydané československé dukáty v nominálnych hodnotách 10-, 5-, 2- a 1 dukát.

Jednotným emisným ústavom sa stala Národná banka československá a došlo tiež k obnoveniu činnosti kremnickej mincovne.

V polovici roku 1947 bol zriadený Likvidačný menový fond, ktorý sa zaoberal problematikou viazaných vkladov. Uhrádzal tiež obnovenej Národnej banke československej finančné čiastky vyplácané pri výmene platidiel z uvoľňovaných viazaných vkladov.

Po komunistickom puči vo februári 1948 a prechode na centrálné plánovanie a direktívne riadenú ekonomiku (podľa vzoru "sovietského socialistického systému") došli vtedajší vládnuci k záveru o nutnosti vybudovať „centrálnu banku nového typu“.

K 1. 4. 1950 bola založená a o tri mesiace neskôr zahájila svoju činnosť **Štátna banka československá (ŠBČS)**. Jej funkciou bola emisná činnosť a ŠBČS bola tiež jedinou bankou pre poskytovanie prevádzkových úverov. Družstevné peňažníctvo bolo premenené na Štátne sporiteľne.

K drastickej peňažnej reforme došlo 1.6.1953. Jej hlavným cieľom bolo umožnenie prechodu ekonomiky na úplne nový „socialistický“ systém, kde základom bola nová československá koruna. Súčasne došlo k výmene peňazí.

Hneď sa tým znehodnotili úspory a podstatne sa znížilo obeživo. Dnes sa o nej hovorí ako o „lúpeži storočia“.

Zákonom z roku 1953 bola československá vláda zmocnená vydávať predpisy o obehu peňazí, určovať všetky náležitosti, ktoré súvisia s vydávaním mincí a papierových platidiel, a prijímať k tomu príslušné vládne nariadenia.

Nové bankovky boli tlačené v tlačiarňach Gosnak v Moskve a mincové platidlá v Štátnej mincovni ZSSR v Leningrade.

Postupne dochádzalo k centralizácii bankového systému.

Akciová centrálna banka bola prevedená do vlastníctva štátu dekrétom prezidenta republiky a počet obchodných bánk už vo februári 1948 klesol len na päť :

- Živnostenská banka, Moravská banka a Legiobanka v Čechách
- Slovenská banka a Tatrabanka na Slovensku.

Centralizácia pokračovala. Prežili len dve obchodné banky -- Živnostenská banka a slovenská Tatrabanka. V roku 1948 však ešte bola založená špecializovaná Investičná banka.

V roku 1950 ukončila činnosť slovenská Tatrabanka a postupne bolo zrušené ľudové peňažníctvo (úverové družstvá, poštové a komunálne sporiteľne). V tom istom roku bola založená i Štátna sporiteľňa.

Založenie Štátnej banky československej a centralizácia viedli k vytvoreniu *jednostupňového bankového systému*. Centralizácia vyvrcholila v roku 1958, keď Štátna banka československá prevzala financovanie a úverovanie investičnej výstavby. Tým bola Investičná banka odsúdená do role bezvýznamnej banky poverenej depotnými operáciami s výhľadom neskoršej likvidácie.

Od tohto obdobia bol určujúcim menovým kurzom československej koruny jej pomer k sovietskemu rubľu, ktorý bol stanovený 1 rubľ = 1,80 Kčs.

Po vyhlásení Československej socialistickej republiky v roku 1960, bol na minciach a papierových platidlách uplatnený nový názov štátu a nový štátny znak, bez toho aby došlo k zmene peňažných nominálov. V ďalších takmer tridsiatich rokoch nastali v bankovom systéme len dve mierne zmeny.

1. V roku 1964 bola založená Československá obchodná banka, a.s. (100% akcií vlastnil štát) na ktorú boli po zahájení činnosti v roku 1965 prevedené niektoré nie príliš rozsiahle právomoci na úseku zahranične obchodných operácií.
2. V roku 1969 sa na základe nového, štátneho usporiadania rozdelila Štátna sporiteľňa na Českú štátnu sporiteľňu a Slovenskú štátnu sporiteľňu.

Štátna banka československá direktívne riadila ostatné banky, tie boli v podstate v postavení špecializovaných pobočiek Štátnej banky československej. Preto celé toto obdobie od roku 1960 až do konca roku 1989 môžeme v našom bankovom systéme považovať dokonca za obdobie „monobanky“.

Zákonom z roku 1970 sa posilnilo postavenie Štátnej banky československej, ktorá mala vyhradené právo na vydávanie bankoviek.

V tomto období sa rozšírilo vydávanie pamätných mincí (s ich razbou sa započalo už v roku 1947), ktoré boli súčasťou československej peňažnej sústavy a mohli byť používané k plateniu. Zákonným ustanovením z roku 1976 bola tiež obnovená razba zlatých dukátov, ktoré boli razené v roku 1978 a to k 600. výročiu úmrtia rímskeho cisára a českého kráľa Karola IV. v hodnotách 10-, 5-, 2- a 1 dukátu. Dukáty však neboli súčasťou sústavy zákonných platidiel. V razbe 1 dukátu sa pokračovalo ešte v rokoch 1979 – 1982.

Koncom roku 1989 vznikla Česká a Slovenská federatívna republika. Od roku 1991 prišli do obehu mince s týmto novým názvom štátu a s novým znakom.

K 1.1.1990 došlo k oddeleniu „emisnej“ a „úverovo-obchodnej“ (resp. „obchodno-podnikateľskej“) činnosti centrálnej banky, Štátnej banky československej.

ŠBČS bola rozdelená na tri právne samostatné subjekty.

Štátna banka československá – ktorá sa pretvárala na centrálnu banku tržného typu („emisná“ činnosť) a dve obchodné banky („úverovo-obchodná“ činnosť):

- Komerčná banka Praha,
- Všeobecná úverová banka Bratislava.

Po rozdelení Štátnej banky československej 1.1. 1990 bol v Československu zavedený *dvojstupňový bankový systém*. Na základe zákonov č. 130/1989 Sb. o Štátnej banke československej a č. 158/1989 Sb. o bankách a sporiteľniach, došlo k oddeleniu emisnej funkcie Štátnej banky československej od funkcií komerčných bánk. Zákonom č. 130/1989 Sb., **Štátna banka československá** získala štandardné právomoci centrálnej banky v tržnej ekonomike a jej hlavným cieľom sa stalo zaisťovanie stability československej meny. ŠBČS pri realizácii menovej politiky bola nezávislá na vláde a politických stranách. Medzi jej základné povinnosti patrilo dvakrát do roka predložiť správu o menovom vývoji Federálnemu zhromaždeniu a raz za štvrt'rok informovať verejnosť.

Zrejmý posun Štátnej banky československej smerom k podobe centrálnej banky v tržnej ekonomike našiel legislatívnu podporu v zákone č. 22/1992 Sb. o ŠBČS zo dňa 20.12.1991.

V súlade s týmto zákonom dňa 24.5.1992 menoval prezident republiky Václav Havel, na základe návrhu guvernéra ŠBČS Josefa Tošovského, Bankovú radu ŠBČS ako vrcholný riadiaci orgán centrálnej banky. V čele Bankovej rady stál guvernér a ďalšími členmi boli dvaja viceguvernéri ako vedúci riadiaci pracovníci federálneho ústredia, dvaja viceguvernéri ústredia pre Českú a Slovenskú republiku a ich dvaja zástupcovia. Banková rada sa tak stala vrcholným orgánom, v ktorého kompetencii bolo určovanie a prevádzanie menovej politiky.

V priebehu roku 1992 ŠBČS začala prevádzať operácie na voľnom trhu, ktoré slúžia ako nástroj jemného dolad'ovania trhu (tzn. bankových rezerv, menovej báze či krátkodobých úrokových sadzieb).

Zmena inštrumentária a rozvoj peňažného trhu umožnili ŠBČS prejsť v poslednom štvrt'roku roku 1992 od kontroly peňažnej zásoby prostredníctvom vývoja aktív obchodných bánk

(hlavne sledovanie vývoja podnikových úverov) k ďaleko sofistikovanejšej kontrole peňažnej zásoby prostredníctvom vývoja pasív centrálnej banky (rezervy bánk resp. menová báza). ŠBČS tak od tejto chvíle vykonáva všetky základné činnosti typické pre centrálnu banku v trhových ekonomikách.

Sú to hlavne:

- emisná činnosť
- menová politika
- banka bánk
- regulácia a dohľad bankového systému
- banka štátu (vlády)
- správca devízových rezerv.

Po rozdelení Československa na dva samostatné štáty, zákonom č. 542/1992 Sb. o zániku Českej a Slovenskej federatívnej republiky, k 1.1. 1993 zanikla československá mena i jej základná jednotka koruna československá (Kčs).

Dňa 3.2.1993 nadobudol účinnosť zákon č. 60/1993 Sb., o oddelení meny, ktorý riešil prechod československej meny na menu českú. Na Slovensku túto situáciu riešil zákon č. 26/1993 Zb., o opatreniach k zabezpečeniu prechodu československej meny na menu slovenskú a o doplnení devízového zákona.

Zákon č. 60/1993 Sb. Bol prevedený dvoma základnými právnymi predpismi, a to nariadením vlády č. 61/1993 Sb., prevedení zákona o oddelení meny a vyhláškou ČNB č. 62/1993 Sb., ktorou sa prevádza zákon o oddelení meny.

Dňom 8.2.1993 došlo k oddeleniu národných mien od bývalej československej meny. Od tejto chvíle sa stali zákonnými peniazmi na území jednotlivých republík okolované československé bankovky českými a slovenskými kolkami, a bankovky a mince vydané národnými emisnými bankami. Ten, kto si zo závažných dôvodov nevymenil československé bankovky za okolované československé bankovky v dňoch výmeny (dni výmeny určilo nariadenie vlády č. 61/1993 Sb.), mohol si ich ešte najneskôr do šiestich mesiacov od oddelenia meny vymeniť v Českej národnej banke. Po tomto dátume, už nebolo možné tieto bankovky nikde vymeniť. Tzn. že ak si niekto odložil peniaze, zabudol na nich, a našiel ich napr. o rok, tieto peniaze mu prepadli. Takýchto prípadov bolo veľa, nič sa s tým však v konečnom dôsledku robiť nedalo a ľudia tak prišli v niektorých prípadoch aj o veľké sumy peňazí.

V ČR to viedlo k zavedeniu českej meny s novou menovou základnou jednotkou, ktorou sa stala koruna česká – Kč.

S menovou odľukou v roku 1993 boli spojené tiež riziká, ktorým sa nedalo vyhnúť. Spočívali hlavne vo falšovaní peňazí, či už bankoviek, alebo kolkov.

Na území Českej republiky k 1.1. 1993 vznikla a zahájila činnosť **Česká národní banka** a na Slovensku zahájila činnosť **Národní banka Slovenska**.

ČNB ako centrálna banka v Českej republike naviazala na skúsenosti ŠBČS po roku 1990. Skladá sa z ústredia v Prahe a siedmych pobočiek (v Prahe, Českých Budejoviciach, Hradci Králové, Plzni, Ústí nad Labem, Brne a Ostrave). Po vzniku samostatnej Českej republiky sa tu stala jedinou inštitúciou regulácie a dohľadu bánk ČNB.

Zákonnú úpravu nájdeme v zákone č. 6/1993 Sb., ktorý sa zaoberá jej povinnosťami, právami, cieľmi činnosti, organizačnou štruktúrou, menovou politikou, bankovým dohľadom a jej ďalšími činnosťami.⁶

3.2 Stručný vývoj menovej situácie od roku 1993 po súčasnosť

Po vzniku Českej republiky 1.1.1993 začala pôsobiť Česká národní banka na základe zákona o ČNB (č. 6/1993 Sb., z dňa 17.12.1993). Ústavne bola ČNB zakotvená v šiestej hlave Ústavy ČR (zákon č. 1/1993 Sb., z dňa 16.12.1992) ktorá znela:

„HLAVA ŠESTÁ

Česká národní banka

Čl. 98

- (1) Česká národní banka je ústřední bankou státu. Hlavním cílem její činnosti je péče o stabilitu meny; do její činnosti lze zasahovat pouze na základě zákona.
- (2) Postavení, působnost a další podrobnosti stanoví zákon.“

⁶ V tomto texte som použila súčasne tri publikácie:

Revanda Zbyněk: Centrální bankovníství, 2. rozšířené vydání. Praha, Management Press 2001; Sejbal Jiří: Základy peněžního vývoje. Brno, Masarykova univerzita v Brně 1997; Vencovský František, Jindra Zdeněk, Novotný Jiří, Půlpán Karel, Dvořák Petr a kolektiv: Dějiny bankovníství v Českých zemích. Praha, Bankovní institut a.s., 1999

Hlavným cieľom ČNB bolo podľa zákona o ČNB v pôvodnom znení, zabezpečiť stabilitu českej meny. Za týmto účelom bola ČNB poverená tým, že

- určuje menovú politiku,
- vydáva bankovky a mince,
- riadi peňažný obeh, platobný styk a zúčtovanie bánk a stará sa o ich plynulosť a hospodárnosť,
- vykonáva dohľad nad prevádzaním bankových činností a stará sa o bezpečné fungovanie a účelný rozvoj bankového systému v ČR,
- prevádza ďalšie činnosti podľa zákona o ČNB a podľa ďalších zákonov (zákon o bankách, devízový zákon).

ČNB je pri zabezpečovaní svojho hlavného cieľa nezávislá na pokynoch vlády. Takéto poverenie ČNB ostalo zachované v podstate dodnes.

K zmene došlo až v rokoch 2001 a 2002 v súvislosti s harmonizáciou českého právneho poriadku s európskym, a v súvislosti so zosúladením Ústavy ČR so zákonom o ČNB v istých rysoch.

Menová politika začiatkom roku 1993 bola ovplyvnená menovou odľukou uskutočnenou na základe Zákona o oddelení meny (s účinnosťou od 8.2.1993) a reformou daňovej sústavy (zavedenie dane s pridanej hodnoty a nových spotrebných daní).

Technika menovej odľuky spočívala v kolkovaní federálnych bankoviek vyšších nominálnych hodnôt (od 100 Kčs vyššie). Výmenu hotovostí pre občanov zaisťovali pobočky Českej sporiteľne a Českej pošty. Kolkovanie bankoviek prevádzali pracovníci Komerčnej banky a obsluhu firiem potom pobočky Komerčnej banky a ČNB.

Poslanecká snemovňa dokonca vyslovila Českej národnej banke uznanie za „perfektný priebeh“, čím ČNB získala značnú kredibilitu vo verejnosti.

Pri realizácii menovej politiky, ČNB už v tomto roku používala výhradne nepriame nástroje – operácie na voľnom trhu, refinančné úvery, diskontnú a lombardnú sadzbu, povinné minimálne rezervy a devízové intervencie vo fixingu.

Stratégie menovej politiky ČNB sa opierali o dva piliere. Prvým bol pevný kurz koruny voči menovému košu piatich najdôležitejších mien (neskôr už len nemecká marka a americký dolár), ktorý sa od roku 1991 do jari 1996 pohyboval v úzkom rozpätí $\pm 0,5\%$. Druhým pilierom bolo cieľovanie primeraného vývoja peňažnej zásoby.

Vychádzalo sa z predpokladu, že vývoj množstva peňazí v ekonomike je spoľahlivým signálom budúcej inflácie, na ktorý môže centrálna banka z predstihu reagovať svojimi opatreniami.

Po ukončení menovej odľuky bol založený clearingový platobný styk so Slovenskou republikou. Zúčtovacou jednotkou sa stalo tzv. clearingové ECU.

V ďalších rokoch rástol príliv zahraničného kapitálu v ČR, veľké banky boli stále vo vlastníctve štátu a expanzívne boli zakladané nové malé banky.

Na základe zlých skúseností s fungovaním veľkého počtu malých bánk boli novelami Zákona o bankách v rokoch 1994 a 1996 značne posilnené právomoci bankového dohľadu. Išlo o možnosť zúžiť základný kapitál banky, presnejšie vymedzenie inštitútu nútenej správy, poistenie vkladov fyzických osôb, bankové tajomstvo, zavedenie oznamovacej povinnosti v súvislosti s legalizáciou výnosov z trestnej činnosti, sprísnenie licenčných podmienok a obmedzenie prepojenia bánk s podnikovou sférou.

Negatívne rysy vývoja ekonomiky (hlavne prehĺbovanie deficitu bežného účtu a pokračujúci nárast zahraničného zadĺženia krajiny) viedli ČNB v lete v roku 1996 k sprísneniu menovej politiky. To spočívalo vo zvýšení úrokových sadziieb centrálnej banky (diskont z 9,5 na 10,5 %) a úrokových sadziieb z povinných minimálnych rezerv (z 8,5 na 11,5%).

Postupne sa zdokonaľovali menovopolitické nástroje, ktoré mali zaistiť primeraný vývoj peňažnej zásoby.

Hlavným nástrojom menovej politiky sa od roku 1996 stali tzv. repo operácie, pri ktorých centrálna banka prijíma od bánk prebytočnú likviditu výmenou za dohodnuté cenné papiere a zaväzuje sa vrátiť v určitej dobe zapožičanú istinu a dohodnutý úrok. Základná doba týchto operácií bola stanovená na štrnásť dní.

V jarých mesiacoch roku 1997 začala koruna postupne oslabovať. K útoku na korunu, tzv. k hromadnému výpredaju korunových aktív a nákupu devíz došlo v máji. Kurz devíz strmo stúpala hore a zmenárne nedisponovali žiadnymi valutami.

ČNB v snahe zabrániť nadmernému znehodnoteniu koruny operatívne intervenovala na devízovom trhu a maximálne sťažila prístup k úverom, ktoré mohli byť využité pre ďalšie oslabenie meny (teda k nákupu devíz). Zvýšila dočasne svoje úrokové sadzby a previedla niektoré administratívne obmedzenia prístupu na trh.

Dňa 26. 5. 1997 guvernér ČNB spolu s predsedom vlády vyhlásili *opustenie pevného kurzu a zavedenie režimu riadeného plávajúceho kurzu*.

Postup ČNB a ďalších orgánov v dobe menovej krízy pozoruhodne zhodnotil Michael Deppler, riaditeľ Medzinárodného menového fondu pre západnú a strednú Európu, v máji 1999:

„ČR bola zatiaľ vzorom, ako postupovať pri útoku menovej krízy a ukázala, že ak je postup centrálnej banky dostatočne rozhodný, môže krízu zvládnuť i krajina, ktorá má inak vážne hospodárske slabiny. Ak by to neurobila, mohol ju stretnúť rovnaký osud ako niektorú z ázijských krajín, ktorú prudká devalvácia strhla do dlžnickej krízy“.

Koncom roku 1997 schválila Banková rada (ako najvyšší riadiaci orgán ČNB) *zavedenie režimu cieľovania inflácie*. Princíp riadenia menového (cenového) vývoja v schéme cieľovania inflácie spočíva v prijatí a vyhlásení inflačného cieľa a v uskutočňovaní potrebných menovopolitických opatrení na základe inflačných prognóz. Vychádzalo sa z poznatku, že menové opatrenia, t.j. predovšetkým zníženie alebo zvýšenie úrokových sadzieb, ovplyvňujú infláciu s určitým oneskorením.

Najprv boli používané tzv. podmienené prognózy inflácie, ktoré modelovali budúci vývoj za existencie súčasných (nemenných) úrokových podmienok. Zdokonalenie prognostického aparátu a zavedenie súhrného modelu vývoja ekonomiky umožnilo prejsť k tzv. nepodmienennej prognóze inflácie, ktorá obsahuje už modelovú reakciu centrálnej banky na makroekonomický vývoj.

Agregát čistej inflácie bol definovaný ako vyjadrenie rastu spotrebiteľských cien očisteného o dôsledky, zmien regulovaných cien a nepriamych daní. K úspechu cieľovania inflácie prispela tiež rastúca transparentnosť menovopolitického rozhodovania ČNB.

Závazok banky v zmysle usmerňovania rastu cien do vytýčeného koridoru bol vyhlasovaný s dostatočným predstihom, aby s ním domácnosti, firmy i verejné rozpočty mohli vo svojich zámeroch počítať. Rozhodovanie o úrokových sadzbách včítane dôvodov vedúcich k určitému rozhodnutiu boli pravidelne publikované vo verejne prístupných záznamoch a zverejňované na tlačových konferenciách konaných bezprostredne po zasadaní Bankovej rady. Pravidelné štvrtročné správy o inflácii boli distribuované širokému okruhu záujemcov.

V roku 1999 ekonomika ešte stagnovala, čo sa zmenilo v nasledujúcich rokoch. Do konca roku bola pre cenový vývoj charakteristická rýchla dezinflácia, ktorá bola mimo dosah ČNB.

V rokoch 2000 a 2001 došlo naopak k postupnému zrýchľovaniu inflácie smerom k inflačným cieľom ČNB.

Obdobie rokov 1999 – 2001 v bankovom systéme bolo výrazne poznamenané privatizáciou veľkých bánk.

Prijatie dlhodobej menovej stratégie ČNB znamenalo významné prispôsobenie menovej politiky novým podmienkam. Stratégia vychádzala z potreby stanoviť dlhodobý inflačný cieľ tak, aby bol konzistentný so stratégiou nášho začleňovania do európskych štruktúr.

Novelou zákona o ČNB z roku 2000 boli upravené niektoré ustanovenia tak, aby odpovedali potrebe harmonizácie s právom EÚ („harmonizačná novela“): hlavným cieľom ČNB už je stabilita cien, pribudlo ustanovenie o podpore hospodárskej politiky vlády, zrušila sa možnosť poskytnúť štátu krátkodobý úver, zrušila sa kompetencia stanovovať úverové stropy a úrokové limity bankám. V roku 2001 došlo tiež k reorganizácii ČNB na základe rozhodnutia Bankovej rady.⁷

Zaujímavé sú aj niektoré zmeny legislatívy, týkajúce sa zákona o ČNB a jeho vzťahu k Ústave ČR, ako k dokumentu najvyššej právnej sily v ČR. V Ústave je ČNB zakotvená ako samostatná a nezávislá inštitúcia, podobne ako moc zákonodarná, moc výkonná, moc súdna, NKÚ a územná samospráva. Samozrejme, že táto samostatnosť nie je absolutná. Existuje tu oddelenie, ale aj vzájomná kontrola najvyšších orgánov štátu, t.j. brzdy a protiváhy.

Mňa najviac zaujalo, ako sa postupom času menil hlavný cieľ ČNB, a to, ako ČNB prevzala dohľad nad celým finančným trhom v ČR a tiež i nad kapitálovým trhom po zániku Komisie pre cenne papiere.

Najprv rozoberiem hlavný cieľ ČNB. V pôvodnom znení Ústavy ČR bolo hlavným cieľom ČNB „zabezpečovať stabilitu českej meny“. V zákone o ČNB v pôvodnom znení bolo hlavným cieľom činnosti ČNB „péče o stabilitu meny“. Tieto ustanovenia stále hovoria o stabilite meny, v čom problém nebol. Z právneho hľadiska nastal problém až novelou zákona o ČNB, tj. zákonom č. 442/2000 Sb., účinným od 1.1.2001. Od tohto dňa je bol hlavný cieľ ČNB zmenený na „zabezpečovanie cenovej stability“. No v Ústave ČR je však zatiaľ stále hlavným cieľom ČNB „zabezpečovať stabilitu českej meny“. Tým došlo k tomu, že zákon o ČNB zúžil hlavný cieľ ČNB, čo nebolo možné vzhľadom k tomu, že Ústava má vyššiu právnu silu. Obyčajný zákon nemôže stanoviť niečo, čo je v rozpore s Ústavou ČR, pretože zákon nižšej právnej sily, nemôže byť v rozpore so zákonom vyššej právnej sily.

⁷ Česká národní banka 1993-2003, Na Příkladě 28, 115 03 Praha 1 (Grafika, sazba, produkce: JEROME s.r.o.), ČNB 2003

Ústava ČR uvádzała pojem „stabilitu českej meny“, čo je pojem širší ako ten, ktorý uvádzal zákon o ČNB, t.j., „cenovú stabilitu“. Po dlhých rozhodnutiach najvyšších orgánov ČR bola novelizovaná Ústava ČR, hlavne z dôvodu harmonizácie českého práva s právom Európskej únie (acquis communautaire), ale i z dôvodu rozpornosti právnych noriem. Stalo sa tak ústavným zákonom č. 448/2001 Sb., ktorý pozmenil Ústavu ČR v čl. 98 tak, že hlavným cieľom ČNB je „péče o cenovú stabilitu“. Tento ústavný zákon nadobudol účinnosť 1.1.2002. V tomto znení platí čl. 98 Ústavy ČR dodnes. Celý jeden rok vlastne zákon o ČNB zužoval hlavný cieľ ČNB v rozpore s Ústavou. K úplnému zhojeniu tejto vady došlo až 1.5.2002, a to novelou zákona o ČNB (zákonom č. 127/2002 Sb.). Dnes je už hlavný cieľ ČNB úplne zhodný s hlavným cieľom uvedeným v Ústave ČR – „péče o cenovú stabilitu“. Problémom podľa môjho názoru bolo, že po rozdelení Československa, bolo pri tvorbe českej legislatívy málo odborníkov a chýbali skúsenosti, čo sa prejavilo vo viacerých oblastiach. Ale ako je možné, že bol zanedbaný práve hlavný cieľ ČNB? Veď ide o veľmi dôležitú inštitúciu, ktorej fungovanie má širokosiahle ekonomické následky pre celú českú spoločnosť. V právnom štáte, je podľa mňa neprípustné, aby bol takýto vágny prístup, k veciam takejto dôležitosti, prehliadaný,

Teraz sa budem v skratke venovať zjednoteniu dohľadu nad finančným trhom. Stalo sa tak zákonom č. 57/2006 Sb., ktorého hlavnou myšlienkou je to, že ČNB nadobudla právomoci a pôsobnosť v dohľade nad celým finančným trhom, a to k dňu 1.4.2006. Dnes je teda ČNB nie len ústrednou bankou ČR, ale aj orgánom vykonávajúcim dohľad nad celým finančným trhom.

ČNB sa ďalej pripravovala na členstvo v EÚ (s čím súvisia i novely zákonov, hlavne zákona o ČNB a zákona o bankách) a ešte pokračuje v prípravách na neskoršie prevzatie jednotnej európskej meny.

4. Česká národní banka - dnes

Túto kapitolu by som začala krátkou polemikou o právnom zakotvení ČNB v českej Ústave a postupne sa dostanem k zákonu o ČNB.

Európskou „raritou“ a dôležitým finančnoprávnym ustanovením je hlava šiesta Ústavy Českej republiky. Je tu zakotvená existencia Českej národnej banky a jej základné poslanie. Chcel tým český zákonodarca naznačiť dôležitosť akejsi štvrtej moci v štáte – „bankovej moci“ ? Pretože ako dobre vieme, Ústava ČR je založená na tripartite delenej štátnej moci na moc zákonodarnú (parlament), výkonnú (prezident a vláda) a súdnu (súdy). Zákonodarca teda ako keby zakotvil ČNB ako najvyšší ústavný orgán sui generis, ktorý sa z moci ústavy stal plnoprávnym partnerom ostatným najvyšším ústavným orgánom.

Podľa môjho názoru je praktickejšie a rozumnejšie zakotvenie centrálnej banky v Ústave Slovenskej republiky, kde sú ustanovenia o Národnej banke Slovenska priradené k hlave tretej (oddiel prvý) zaoberajúcej sa hospodárstvom SR.

Zákon o Českej národnej banke prešiel odo dňa svojej účinnosti (1.1.1993) viacerými novelizáciami. V posledných rokoch súvisia novelizácie hlavne so vstupom Českej republiky do Európskej únie. Obsah zákona je nasledovný:

- časť I. - Základné ustanovenia
- časť II. - Organizácia Českej národnej banky
- časť III. - Vzťah k vláde a ďalším orgánom
- časť IV. - Emisia bankoviek a mincí
- časť V. - Nástroje menovej regulácie Českej národnej banky
- časť VI. - Obchody Českej národnej banky
- časť VII. - Právomoc Českej národnej banky v devízovom hospodárstve
- časť VIII. - Ďalšie činnosti a oprávnenia Českej národnej banky
- časť IX. - Dohľad
- časť X. - Hospodárenie Českej národnej banky
- časť XI. - Všeobecné ustanovenia
- časť XII. - Prechodné a záverečné ustanovenia

ČNB je právnickou osobou, ktorá má postavenie verejnoprávneho subjektu a nezapisuje sa do obchodného registra. Je tiež oslobodená od dane z príjmu právnických osôb. Česká národná banka nie je vlastným hospodárením napojená priamo na štátny rozpočet, nie je príspevkovou organizáciou ani organizačnou zložkou štátu, nedostáva dotácie zo štátneho rozpočtu a svoj vytvorený zisk používa k doplneniu rezervného fondu a ďalších fondov. Nepoužiteľný zvyšok

zisku odvádza do štátneho rozpočtu. A na druhej strane, prípadná strata jej činnosti sa stáva súčasťou štátneho dlhu.

Základnými funkciami centrálnej banky v trhovej ekonomike, ktorými sa táto inštitúcia odlišuje od ďalších bánk, sú:

- emisná funkcia,
- funkcia vrcholného subjektu menovej politiky
- funkcia regulácie bankového systému.

Okrem týchto funkcií prevádza centrálna banka ďalšie činnosti, resp. plní ďalšie funkcie – vystupuje ako banka bánk a štátu, spravuje devízové rezervy štátu, a reprezentuje štát (vládu) v menovej oblasti.

Hlavnými úlohami ČNB sú:

- 1) Hlavným cieľom činnosti ČNB je starostlivosť o cenovú stabilitu, s čím súvisí aj podpora obecné hospodárskej politiky vlády vedúca k udržateľnému hospodárskemu rastu. Vydávanie bankoviek a mincí je výhradným právom ČNB. ČNB riadi peňažný obeh, platobný styk a zúčtovanie bánk a má oprávnenie k prevádzkovaniu technického systému pre medzibankový platobný styk v českej mene. ČNB spravuje zlaté a devízové rezervy, vydáva devízové licencie a náleží jej aj vyhlasovanie menových kurzov.
- 2) Do pôsobnosti ČNB patrí vedenie účtov bánk a prijímanie ich vkladov. ČNB vedie tiež účty štátneho rozpočtu, štátnych fondov a štátnych finančných aktív a pasív, ak to nevykonáva iná banka po dohode s Ministerstvom financií. Koordinuje tiež rozvoj bankového informačného systému.
- 3) ČNB stanovuje úrokové sadzby. Určuje i diskontnú sadzbu a niektoré ďalšie sadzby (lombardná sadzba, repo sadzba) za ktoré poskytuje úverové prostriedky obchodným bankám.
- 4) ČNB dáva do predaja štátne dlhopisy a poskytuje Českej republike ďalšie služby s nimi spojené (napr. vedie centrálnu evidenciu cenných papierov vydávaných Českou republikou a splatných do jedného roku).
- 5) ČNB udeľuje bankové licencie bankám. Vykonáva i bankový dohľad nad činnosťou bánk, nad pobočkami zahraničných bánk a konsolidačných celkov, ktorých súčasťou je banka. Kontroluje bezpečné fungovanie bankového systému. Dohľad tiež vykonáva nad nositeľmi devízových licencií, prevádzkovateľmi zmenárenských živností i nad

fungovaním platobných systémov. Od roku 2006 má komplexný dohľad nad finančným trhom.

ČNB je povinná podávať Poslaneckej snemovni Parlamentu aspoň dvakrát ročne správu o menovom vývoji a najmenej jedenkrát za tri mesiace je povinná o tomto vývoji informovať verejnosť.

ČNB môže vydávať na základe zákonného zmocnenia všeobecne záväzné predpisy, ktoré majú obvykle formu vyhlášky a tiež tzv. opatrenia, ktoré sú záväzné len pre banky a pobočky zahraničných bánk a nie sú publikované v Zbierke zákonov, ale len vo Vestníku ČNB.

Organizačne je ČNB tvorená ústredím (Praha), pobočkami a účelovými organizačnými jednotkami.

Najvyšším orgánom, ktorý riadi ČNB je banková rada. Ide o sedemčlenný orgán, ktorý tvorí guvernér, dvaja viceguverneri a štyria ďalší členovia. Členov bankovej rady menuje a odvoláva prezident republiky na dobu šesť rokov. Nikto nesmie byť jej členom viac ako dvakrát po sebe.

Na činnosť ČNB sa vzťahuje bankové tajomstvo.⁸

4.1 Vzťah ČNB k iným finančným inštitúciám

Orgány zaoberajúce sa peniazmi označujeme finančnými orgánmi. Sú nimi ústredné orgány (Ministerstvo financií, Česká národná banka a do 1. 4. 2006 to bola aj Komisia pre cenné papiere), územné orgány (finančné riaditeľstvá a finančné úrady) a colné orgány.

Zvláštne postavenie má Najvyšší kontrolný úrad. Nie je možné ho považovať za finančný orgán. Existenciu tejto inštitúcie založila Ústava ČR v čl. 97 a podrobnejšie je jeho pôsobnosť, postavenie a organizácia upravená zákonom o Najvyššom kontrolnom úrade (č. 166/1993 Sb.). NKÚ je nezávislý orgán, ktorého úlohou je kontrola hospodárenia so štátnym majetkom a plnenie štátneho rozpočtu. Kontrolnú pôsobnosť NKÚ vykonáva u organizačných zložiek štátu a u fyzických a právnických osôb, ak zvláštny zákon nestanoví inak.

⁸ Revanda Zbyněk: Centrální bankovníctví, 2. rozšířené vydání. Praha, Management Press 2001, s. 603-630; Revanda Zbyněk, Mandel Martin, Kodera Ján, Musílek Petr, Dvořák Petr, Brada Jaroslav: Peněžní ekonomie a bankovníctví, 4. vydání. Praha, Management Press 2005, s. 350-354; Bakeš Milan a kolektiv: Finanční právo, 4. aktualizované vydání. Praha, C.H.Beck 2006, s. 43-46; zákon č. 6/1993 Sb., o ČNB

Od 1.1.2001 môže NKÚ kontrolovať i hospodárenie ČNB, ale len v oblasti výdajov na získavanie majetku a na prevádzku.

Zákonné ustanovenia o Ministerstve financií nájdeme hlavne v zákone č. 2/1969 Sb. o zriadení ministerstiev a iných ústredných orgánov štátnej správy Českej republiky (ešte z 8.1.1969), a to v časti II. uvedeného zákona. Podľa § 4 uvedeného zákona je ministerstvo financií (MF) ČR, medzi iným aj ústredným orgánom štátnej správy pre finančný trh a ochranu záujmov spotrebiteľov na finančnom trhu s výnimkou dohľadu nad finančným trhom v rozsahu pôsobnosti ČNB. MF zaisťuje členstvo v medzinárodných finančných inštitúciách a finančných orgánoch Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD), Európskej únie a ďalších medzinárodných hospodárskych zoskupeniach, ak toto členstvo neprislúcha výlučne ČNB. Podrobnejšie je pôsobnosť Ministerstva financií (ďalej MF) rozobraná v právnych normách, ktoré upravujú príslušný úsek jeho činnosti.

5. Platobný styk

Platobný styk môžeme definovať ako hotovostné a bezhotovostné presuny peňažných prostriedkov medzi jednotlivými subjektmi hospodárskeho života (fyzické i právnické osoby), a to ako v rámci jedného štátu, tak i vo vzťahu k zahraničiu.

Bezhotovostný platobný styk je téma rozsiahlejšia. Uskutočňuje sa zaťažením (debetovaním) účtu jedného klienta a pripísaním v prospech (kreditovaním) účtu druhého klienta v tej istej banke alebo v rôznych bankách. Je možné ho zjednodušene chápať ako tzv. operáciu debet – kredit, iniciovanú jednorazovým alebo trvalým príkazom klienta daným banke či už elektronickou, alebo klasickou papierovou formou. Tieto operácie zaťažujú účet odberateľa – platcu a pripisujú dodávateľovi – príjemcovi príslušnú čiastku. Nejde teda len o vlastné finančné transfery z príkazu alebo v prospech klientov, resp. bánk, ale o celý súbor rôznych operácií či inštrumentov, ktorých prostredníctvom, alebo v ich dôsledku, dochádza k finančným presunom.

Základným a najčastejšie žiadaným produktom, ktorý poskytujú banky svojim klientom, podnikateľským subjektom i občanom, je **zriadenie a vedenie bežného účtu**.

Bežný účet je základným stavebným kameňom bankových služieb, na ktorý potom nadväzujú bezprostredne alebo sprostredkované ďalšie služby banky (napr. komplexné zaisťovanie platobného styku a zúčtovanie, depozitné produkty, poskytovanie rôznych druhov úverov,

zaisťovanie obchodov v oblasti investičného bankovníctva, poskytovanie služieb s väzbou na zahraničie a pod.).

Obchodné banky sú upravené v zákone č. 21/1992 Sb., o bankách. Definuje ich § 1:

“ § 1

(1) Tento zákon zapracovává příslušné předpisy Evropských společenství a upravuje některé vztahy související se vznikem, podnikáním a zánikem bank se sídlem na území České republiky, včetně jejich působení mimo území České republiky, a dále některé vztahy související s působením zahraničních bank na území České republiky. „Bankami“ se pro účely tohoto zákona rozumějí právnické osoby se sídlem v České republice, založené jako akciová společnost, které

- a) přijímají vklady od veřejnosti, a
- b) poskytují úvěry,

a které k výkonu činností podle písmen a) a b) mají bankovní licenci (dále jen "licence") (§ 4). Ustanovení obchodního zákoníku o akciové společnosti se pro ně nepoužijí, pokud tento zákon stanoví jinak.

(2) Pro účely tohoto zákona se rozumí

- a) vkladem svěřené peněžní prostředky, které představují závazek vůči vkladateli na jejich výplatu;
- b) úvěrem v jakékoli formě dočasně poskytnuté peněžní prostředky.

(3) Banka může, kromě činností uvedených v odstavci 1 písm. a) a b), vykonávat tyto další činnosti, má-li je povoleny v jí udělené licenci,

- a) investování do cenných papírů na vlastní účet,
- b) finanční pronájem (finanční leasing),
- c) platební styk a zúčtování,
- d) vydávání a správu platebních prostředků, například platebních karet a cestovních šeků,
- e) poskytování záruk,
- f) otvírání akreditivů,
- g) obstarávání inkasa,
- h) poskytování investičních služeb podle zvláštního právního předpisu, 1b) s tím, že se v licenci uvede, které hlavní a doplňkové investiční služby je banka oprávněna poskytovat a ve vztahu ke kterým investičním nástrojům podle zvláštního právního předpisu, 1b)
- i) finanční makléřství,
- j) výkon funkce depozitáře,
- k) směnárenskou činnost (nákup devizových prostředků),
- l) poskytování bankovních informací,
- m) obchodování na vlastní účet nebo na účet klienta s devizovými hodnotami a se zlatem,
- n) pronájem bezpečnostních schránek,
- o) činnosti, které přímo souvisejí s činnostmi uvedenými v písmenech a) až n) a v odstavci 1.

(4) Banka nesmí vykonávat jiné podnikatelské činnosti než ty, které má povoleny v licenci. To neplatí pro činnosti vykonávané pro jiného, pokud souvisejí se zajištěním jejího provozu a provozu jiných bank, finančních institucí a podniků pomocných bankovních služeb, nad nimiž banka vykonává kontrolu.

(5) Výkon některých činností uvedených v odstavci 3 může být zvláštním zákonem vázán na udělení povolení. Pokud zvláštní právní předpis podmiňuje výkon některé činnosti udělením povolení, lze takovou činnost povolit v licenci až poté, kdy bude uděleno povolení podle zvláštního právního předpisu.

(6) Bankovní činnosti uvedené v odstavci 1 písm. a) a b) a v odstavci 3 mohou vykonávat prostřednictvím svých poboček také zahraniční banky, které k tomu mají licenci podle § 5.

(7) Licence obsahuje jmenovité vymezení povolené činnosti a může obsahovat vymezení rozsahu povolené činnosti, nikoliv však ve smyslu omezení počtu jednotlivých obchodních případů, a dále může obsahovat stanovení podmínek, které musí banka nebo pobočka zahraniční banky splnit před zahájením kterékoliv povolené činnosti, popřípadě je dodržovat při výkonu kterékoliv povolené činnosti.

(8) Právní postavení České národní banky upravuje zvláštní zákon. “

Vedľa obchodných bánk existujú aj iné typy bánk, predovšetkým banka centrálna a rôzne typy bánk špecializovaných, napr. garančné, hypotekárne, konsolidačné, rozvojové a pod.. Zvláštnu skupinu peňažných ústavov tvoria sporiteľné družstvá (kampeličky), ktoré sa väčšinou zameriavajú na zber vkladov od obyvateľstva. Upravuje ich samostatný právny predpis zákon č. 87/1995 Sb., o sporiteľniach a úverových družstvách. Nejde o banky v pravom slova zmysle a preto ich takto ani neoznačujeme.

Česká národná banka je upravená zákonom č. 6/1993 Sb., o Českej národnej banke. Z pohľadu platobného styku sú dôležité tieto jej základné funkcie:

- právo vydávať bankovky a mince,
- riadiť peňažný obeh,
- riadiť a organizovať platobný styk a zúčtovanie bánk.

Týmto činnostiam sú v uvedenom zákone venované: Časť štvrtá – emisia bankoviek a mincí (a činnosti banky, ktoré s tým súvisia). Časť ôsma je venovaná spôsobu prevádzania platobného styku medzi bankami a zúčtovanie na účtoch v bankách i spôsobu používania platobných prostriedkov bankami v platobnom styku. V súčasnosti je dôležitá vyhláška č. 62/2004 Sb., ktorou sa stanoví spôsob prevádzania platobného styku medzi bankami, zúčtovanie na účtoch v bankách a technické postupy bánk pri opravnom zúčtovaní.

5.1 Právna úprava platobného styku

Základné právne predpisy

Zákon o platobnom styku (zákon č. 124/2002 Sb., o prevodoch peňažných prostriedkov, elektronických platobných prostriedkoch a platobných systémoch).

Tento zákon preberá hlavne ustanovenia troch smerníc Európskych spoločenstiev z rôznych oblastí platobného styku. Základným cieľom úpravy je zvýšiť právne istoty klientov v platobnom styku, ochrana spotrebiteľa a ochrana platobných systémov v Českej republike. Zákon sa zaoberá týmito troma okruhmi:

1. Prevádzanie prevodov peňažných prostriedkov;
2. Vydávanie a užívanie elektronických platobných prostriedkov;
3. Vznik a prevádzkovanie platobných systémov.

Je tu kladený veľký dôraz na posilnenie práv klienta – spotrebiteľa, či už fyzickej alebo právnickej osoby, a zodpovednosť poskytovateľa služby, ktorý je hlavne v prípade klienta fyzickej osoby „silnejšou“ zmluvnou stranou.

Z pôsobnosti zákona pri tuzemských prevodoch sú vyňaté prevody prevádzané prostredníctvom tzv. poštového príkazu (tj. poštové poukážky, upravené zákonom č. 29/2000 Sb., o poštových službách) a tiež tuzemské platby daní, poplatkov a poistného (tie sú upravené tiež špeciálnymi predpismi). Ak sú však tieto platby platbami cezhraničnými, je nutné riadiť sa režimom tohto zákona.

Zákon o bankách (zákon č. 21/1992 Sb.).

Ako som už vyššie uviedla, banka môže ponúkať svojim klientom i činnosť ako je platobný styk a zúčtovanie, otváranie akreditívov, obstarávanie inkás, zmenárenskú činnosť atď. Za povšimnutie stoja ustanovenia v § 20c, ktorý stanoví podmienky tzv. opravného zúčtovania, § 38 týkajúci sa bankového tajomstva vo väzbe na platobný styk a § 41c an riešiaci otázky poistenia pohľadávok.

Obchodný zákonník (zákon č. 513/1991 Sb.).

Upravuje vedenie bežného účtu a to v § 708 an. Bežný účet je možné zriadiť len na základe písomnej zmluvy medzi bankou a klientom. Aby bola táto zmluva účinná musí obsahovať:

- označenie zmluvných strán;
- dátum zriadenia účtu (ten je rozhodujúci pre oprávnenie klienta nakladať s peňažnými prostriedkami na účte);
- menu účtu;
- cenu za ktorú je účet zriadený a vedený.

Veľa náležitostí banky uvádzajú v tzv. *Obchodných podmienkach*. Ich súčasťou môžu byť ešte tzv. parametre, v ktorých sú uvádzané vybrané skutočnosti, ktoré sa môžu meniť na základe obchodných podmienok k účtu behom zmluvného vzťahu. Banka môže následne parametre meniť, a to:

- spôsob a výšku úročenia;
- stanovenie termínov predkladania platobných príkazov;
- stanovenie tzv. medzných dôb pre spracovanie platobných príkazov do a zo zahraničia, ak to umožňuje zákon o platobnom styku.

V obchodnom zákonníku sú tiež čiastočne upravené dokumentárne platby (§§ 682-699) a cestovné šeky (§ 720 an.).

Zákon zmenkový a šekový (zákon č. 191/1950 Sb.).

Má dve základné časti, prvá o zmenkách a druhá o šekoch. Šek je v súčasnosti postupne vytlačovaný modernejšími platobnými inštrumentmi, hlavne platobnými kartami alebo elektronickými platobnými príkazmi (prevody).

Zákon o finančnom arbitrovi (zákon č. 229/2002 Sb.).

Zaoberá sa mimosúdny m urovná ním sporov, ktoré vzniknú medzi poskytovateľmi služieb podľa zákona o platobnom styku. Rieši sťažnosti klientov v oblasti cezhraničných platieb, oblasť elektronických platobných prostriedkov a oblasti hypotekárneho bankovníctva, spotrebiteľských úverov, poistení, operácií s cennými papiermi atď. Ide o úplne nový zákon ktorého cieľom je chrániť stranu, ktorú je v každom prípade možné považovať v zmluvnom vzťahu s bankou alebo inou finančnou inštitúciou za slabšiu.

Vyhláška o platobnom styku (vyhl. č. 62/2004 Sb., ktorou sa stanoví spôsob prevádzania platobného styku medzi bankami, zúčtovanie na účtoch v bankách a technické postupy bánk pri opravnom zúčtovaní).

Vyhláška stanoví náležitosti platobných príkazov (príkazov k úhrade i príkazov pri inkasnej forme platenia), a ďalej rieši z hľadiska tuzemského platobného styku otázku medzibankových operácií a zúčtovania prostredníctvom Zúčtovacieho centra prevádzkovaného Českou národnou bankou a techniku opravného zúčtovania. Je to základný vykonávací predpis k zákonu o platobnom styku.

Všeobecné obchodné podmienky Českej národnej banky.

Vydala ich ešte Štátna banka československá v roku 1992 po dohode s obchodnými bankami pre oblasť vedenia bežných účtov a platobného styku a zúčtovania. Tento dokument má plný názov *Všeobecné obchodné podmienky, ktorými sa stanovujú zásady vedenia účtov klientov v bankách a prevádzanie platobného styku a zúčtovania na týchto účtoch (VOP ČNB)*. Táto norma nemá právnu záväznosť a teda slúži pre potreby obchodných bánk ako základ pre vytvorenie vlastných obchodných podmienok pri zriaďovaní a vedení účtov. Obchodné banky sa však túto normu zaviazali dodržiavať. VOP ČNB upravujú hlavne:

- základné podmienky pri zriadení a vedení účtu,
- bezhotovostný a hotovostný platobný styk,
- vybrané náležitosti platobného príkazu,

základné vzťahy pri uskutočňovaní tuzemského platobného styku,
úročenie účtu,
ceny za služby,
ustanovenia o bankových platobných kartách,
rozdelenie konštantných symbolov v platobnom styku,
vzory vybraných tlačív, atď.

VOP ČNB boli niekoľkokrát aktualizované, hlavne v roku 1999 – ustanovenia o opravnom zúčtovaní a v roku 2001 – vzorové formuláre pre optické spracovanie platobných príkazov.

Ďalšie predpisy

- Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 2560/2001 o zahraničných platbách v eurách;
- zákon č. 40/1964 Sb., občiansky zákonník;
- zákon č. 586/1992 Sb., o daniach z príjmu;
- zákon č. 337/1992 Sb., o správe daní a poplatkov;
- zákon č. 219/1995 Sb., devízový zákon;
- zákon č. 61/1996 Sb., o niektorých opatreniach proti legalizácii výnosov z trestnej činnosti;
- zákon č. 254/2004 Sb., o obmedzení platieb v hotovosti;
- vyhláška č. 183/2002 Sb., ktorou sa stanoví postup devízových miest pri uskutočňovaní úhrad do a zo zahraničia a voči cudzozemcom;
- vyhláška č. 434/2002 Sb., ktorou sa stanovujú náležitosti žiadosti o udelenie devízovej licencie, predpoklady a podmienky pre prevádzanie niektorých obchodov s devízovými hodnotami a postupy pre nakladanie s falšovanými alebo pozmenenými prostriedkami;
- vyhláška č. 514/2002 Sb., ktorou sa stanovujú podmienky pre označovanie účelu peňažných úhrad, potrebných pre zostavovanie platobnej bilancie Českej republiky;
- vyhláška č. 547/2002 Sb., ktorou sa stanovujú náležitosti žiadosti o predchádzajúci súhlas k vydávaniu elektronických peňažných prostriedkov;
- vyhláška č. 548/2002 Sb., ktorou sa stanovujú podmienky pre princípy zúčtovania v platobných systémoch a náležitosti žiadosti o licenciu k prevádzkovaniu platobného systému;

- vyhláška č. 34/2003 Sb., ktorou sa stanoví rozsah, obdobie, doby a spôsob plnenia oznamovacej povinnosti podľa devízového zákona.

Dôležité sú i medzinárodné dohody, či dokonca zvyklosti a to hlavne:

Jednotné zvyklosti a pravidlá pre dokumentárne akreditívy – UCP 500;

Jednotné pravidlá pre inkasá – URC 522.

5.2 Členenie foriem platobného styku

Platobný styk definujeme ako vzťah medzi platcom a príjemcom, ktorý je uskutočňovaný v určitých formách buď priamo medzi nimi, alebo prostredníctvom peňažného ústavu. Ak do tohto vzájomného vzťahu vstupuje banka, potom je len sprostredkovateľom príkazov klientov. Bezhotovostný platobný styk je daný len bankám.

Formy platobného styku

Formy platobného styku môžeme deliť z viacerých hľadísk.

Podľa *spôsobu platenia* na:

- hotovostný platobný styk – medzi platcom a príjemcom dochádza k presunu peňazí v hotovosti (štátovky/bankovky a mince),
- bezhotovostný platobný styk – k úhrade/inkasu dochádza len bezhotovostným prevodom na účtoch platcu a príjemcu v banke (t.j. bez použitia hotových peňazí).

Podľa *teritória* na:

- tuzemský platobný styk – sa odohráva medzi subjektmi vo vnútri národnej ekonomiky, spravidla v tuzemskej mene,
- zahraničný platobný styk – sa odohráva medzi tuzemskými a zahraničnými subjektmi, ide o platby do a zo zahraničia včítane platieb prevádzaných tuzemskými subjektmi v zahraničí,
- cezhraničný platobný styk – sa odohráva medzi tuzemskými subjektmi vo väzbe na zahraničné subjekty z krajín Európskeho hospodárskeho priestoru (EHP).

Podľa *náležitostí sprievodných dokumentov* na:

- hladké platby – platba nemá väzbu na sprievodné dokumenty, a spravidla ňou končí tiež realizačná fáza dokumentárneho platobného styku,
- dokumentárne platby - majú bezprostrednú väzbu na sprievodné dokumenty a prípadne obsahujú tiež bankový záväzok.

Podľa *doby k prevedeniu* na:

- prednostné (expresné) platby – okamžité, resp. urýchlené odpísanie peňažných prostriedkov z účtu klienta (menom majiteľa účtu) oproti bežným štandardom stanoveným v obchodných podmienkach banky,
- štandardné platby - zaisťujú prevedenie príkazu klienta (platobná operácia) podľa štandardných, vopred dohodnutých podmienok.

Podľa toho *či vstupuje banka do záväzku alebo nie* na:

- bezzáväzkový platobný styk – banka vstupuje vedľa klienta alebo namiesto neho do záväzku pri realizácii daného platobného inštrumentu (napr. banková záruka),
- záväzkový platobný styk – banka tu vystupuje len ako sprostredkovateľ a nemá k platbe žiaden záväzkový právny vzťah (napr. hladké platby).

5.3 Hotovostný platobný styk

Hotovostný platobný styk je podstatne menej efektívny, než bezhotovostný platobný styk, ale pri každodenných nákupoch sú hotovostné platby stále dominujúce.

Všeobecne môžeme konštatovať, že hotovostný platobný styk má v celosvetovom meradle skôr tendenciu k celkovému poklesu, avšak v Českej republike sa tento trend zatiaľ veľmi neprejavuje.

Hotové peniaze majú pre klientov i banky svoje výhody, ale i nevýhody.

Hotovostný platobný styk môžeme charakterizovať ako všetky hotovostné platby, ktoré sú uskutočňované bankami, inými právnickými či fyzickými osobami, ako pre svoju potrebu, tak pre potrebu klientov. Nevyhnutnou podmienkou je tu existencia fyzických peňazí. Jedinečným znakom hotovostného platobného styku je teda fyzický presun peňazí medzi dvoma subjektmi.

Hotovostný platobný styk je preferovaný predovšetkým pri úhradách menších peňažných čiastok, v prípadoch nedôvery v platobnú schopnosť partnerského subjektu alebo pri pochybnostiach o jeho serióznosti.

Legislatívne je hotovostný platobný styk upravený v nasledujúcich právnych normách:

1. Zákon č. 254/2004 Sb., o obmedzení platieb v hotovosti.

Tento zákon stanoví že s účinnosťou od 1.7.2004 všetky platby, ktorých výška prekračuje čiastku 15000 EUR, musia byť prevedené bezhotovostnou platbou. Bezhotovostnou platbou sa rozumie platba prevedená bezhotovostným prevodom peňažných prostriedkov na území ČR prostredníctvom peňažného ústavu v českej alebo cudzej mene a bezhotovostným prevodom peňažných prostriedkov prostredníctvom peňažného ústavu v českej alebo cudzej mene z územia ČR na územie iného štátu. Tento zákon sa nevzťahuje na v ňom jasne špecifikované platby, akými sú napr. platba daní a poplatkov, mzdy, dôchodky z dôchodkového poistenia, úschovy u notára a pod. .

2. Zákon č. 219/1995 Sb., devízový zákon.

Tento zákon upravuje medzi iným i pojem devízové hodnoty a to konkrétne v § 1, kde devízové hodnoty definuje ako peňažné prostriedky v cudzej mene, zahraničné cenné papiere a ďalej peniazmi oceniteľné práva a záväzky od nich odvodené (hovoríme im tiež „finančné deriváty“).

3. Zákon č. 61/1996 Sb., o niektorých opatreniach proti legalizácii výnosov z trestnej činnosti (zákon o praní špinavých peňazí).

Z tohto zákona vyplýva jednoznačná oznamovacia povinnosť od 1. 8. 2004 každej fyzickej osobe vstupujúcej alebo vystupujúcej z tuzemska mimo colné územie Európskych spoločenstiev. Je to povinnosť, písomne oznámiť colnému úradu medzi iným dovoz alebo vývoz platných bankoviek a mincí v českej alebo cudzej mene v celkovej čiastke prevyšujúcej 15 000 EUR.

4. Vyhláška ČNB č. 434/2002 Sb., ktorou sa stanoví náležitosti žiadosti o udelenie devízovej licencie, predpoklady a podmienky pre prevádzanie niektorých obchodov s devízovými hodnotami a postup pri nakladaní s falšovanými alebo pozmenenými prostriedkami.

Vyhláška okrem iného stanoví povinnosti devízových miest pri nákupe alebo predaji cudzej meny, a to v § 7:

“ § 7

(1) O nákupu cizí měny nebo prodeji cizí měny vyhotoví devizové místo nákupní nebo prodejní odpočet, který označí pořadovým číslem v nepřerušované číselné řadě, a dále uvede na odpočtu tyto údaje:

- a) označení cizí měny kódem ISO, její množství a kurz,
- b) částku k výplatě nebo příjmu v Kč, určenou kurzovní hodnotou,
- c) cenu služby v Kč,
- d) identifikační znaky devizového místa,
- e) datum a místo vystavení.

(2) Při nákupu nebo prodeji šeků devizové místo na odpočtu dále uvede:

- a) jméno, popřípadě jména, a příjmení klienta, druh, číslo a zemi vystavení průkazu totožnosti,
- b) čísla šeků,
- c) název banky nebo pobočky zahraniční banky, která propíací šek (šekovník).

(3) Při nákupu nebo prodeji bankovek a mincí v hodnotě přesahující částku 100 000 Kč devizové místo na odpočtu dále uvede jméno, popřípadě jména, a příjmení klienta, druh, číslo, dobu platnosti a zemi vystavení průkazu jeho totožnosti.

(4) Odpočet vyhotovuje devizové místo ve dvou stejnopisech. Jedno vyhotovení odpočtu zůstává v úschově devizového místa, druhé obdrží klient.

(5) Při provádění storna nákupu cizí měny nebo prodeje cizí měny devizové místo označí oba stejnopisy odpočtu slovem "storno" a dále na odpočtu uvede své identifikační znaky, datum a místo vystavení. Odpočet je zařazen mezi ostatní odpočty seřazené v číselné řadě. “

5. Zákon č. 124/2002 Sb., o platobnom styku.

Ten nám charakterizuje prevod ako operáciu prevádzanú na základe príkazu, ktorý dal príkazca svojej prevádzajúcej inštitúcii za účelom prevedenia peňažných prostriedkov v prospech príjemcu. Prevodom rozumieme tiež zloženie hotovosti príkazcom alebo výplatu hotovosti príjemcovi.

6. Zákon č. 6/1993 Sb. o Českéj národnej banke.

Stanoví, že peňažnou jednotkou v Českej republike je koruna česká (Kč). Koruna česká sa delí na 100 halierov. ISO kód českej koruny je CZK.

7. ČNB ďalej v oblasti hotovostného platobného styku určuje vyhláškami, napr.:

- postup fyzických a právnických osôb pri prijímaní zákonných peňazí a nakladaní s nimi, včítane postupu pri odoberaní falšných bankoviek a mincí;
- ukončenie platnosti bankoviek a mincí, spôsob a dobu ich výmeny za iné bankovky a mince;
- nominálne hodnoty, rozmery, hmotnosť, materiál, vzhľad a ďalšie náležitosti bankoviek a mincí a ich vydanie do obehu;
- poskytovanie náhrad za celé poškodené bankovky a mince;

- podmienky, za ktorých je možné reprodukovat' symboly peňazí, alebo vyrábať predmety, ktoré ich úpravou napodobňujú.

Česká národná banka okrem činnosti uvedených vyššie, spravuje i zásoby bankoviek a mincí a organizuje dodávky bankoviek a mincí od výrobcov v súlade s požiadavkami peňažného obehu. Dojednáva tlač bankoviek a razbu mincí a dozerá na ochranu a bezpečnosť do obehu nevydaných bankoviek a mincí a na úschovu a ničenie tlačových dosiek, razidiel a neplatných a vyradených bankoviek a mincí.

Platné bankovky a mince vydané ČNB sú zákonnými peniazmi vo svojej nominálnej hodnote pri všetkých platbách na území Českej republiky. Mince z drahých kovov, pamätne mince a mince v zvláštnom prevedení určené k zberateľskému účelom môžu byť predávané za ceny odlišné od ich nominálnej hodnoty.

Česká národná banka sa od 1.5.2004 stala súčasťou Európskeho systému centrálnych bánk (ESCB). ESCB združuje v súlade so Zmluvou o založení ES všetky centrálné banky Európskej únie. ESCB je zriadený Európskou centrálnou bankou (ECB). Činnosť ESCB sa člení na dve skupiny. Prvou skupinou sú krajiny, ktoré prijali euro a riadi ich Rada guvernérov. Druhú skupinu tvoria všetky centrálné banky, ktorých činnosť riadi Generálna rada a ktorej cieľom je koordinovať opatrenia na podporu prechodu členských krajín na euro. ČNB realizuje vzťah k ESCB a ECB v súlade s požiadavkami vyplývajúcimi zo Zmluvy o založení ES i zo Štatútu ESCB a ECB. Guvernér ČNB je riadnym členom Generálnej rady a v 12 výboroch ESCB sú aj zástupcovia ČNB.

ČNB odpovedá za zásobovanie obehu dostatočným množstvom mincí a bankoviek a za ich kvalitu. Z hľadiska racionalizácie hotovostných operácií a samozrejme i z ekonomického hľadiska malo veľmi kladný dôsledok stiahnutie 10 haliernikov a 20 haliernikov z dôvodu ukončenia ich platnosti.

Podľa vyhlášky ČNB č. 79/2003 Sb., končí 31. 10. 2003 platnosť mincí s nominálnou hodnotou 10 halierov a 20 halierov vzoru 1993. K tomuto dňu skončila platnosť všetkých desaťhaliernikov a dvadsaťhaliernikov, a to bez ohľadu na letopočet vyrazený na minci. Mince v nominálnej hodnote 10 h a 20 h je ešte možné vymieňať do 31.10. 2009 v pobočkách ČNB.

Mince v ČR (viď Príl. č. 1)

Sústavu platných českých mincí tvorí sedem mincí rôznych nominálnych hodnôt:

50 h – 0,90 g – 19,00 mm

1 Kč – 3,60 g – 2,00 mm
2 Kč – 3,70 g – 21,50 mm
5 Kč – 4,80 g – 23,00 mm
10 Kč – 7,62 g – 24,50 mm
20 Kč – 8,43 g – 26,00 mm
50 Kč – 9,70 g – 27,50 mm a stred 17,00mm

Mince sa rozdeľujú podľa stupňa zachovalosti do ôsmich základných stupňov:

PROOF

RL (razobný lesk)

0 (banková akosť)

1 (výborná akosť)

2 (veľmi dobrá kvalita)

3 (dobrá kvalita)

4 (zlá kvalita)

5 (veľmi zlá kvalita) – minca je úplne zničená, ošúchaná a nečitateľná.

České mince sa razia v Českej mincovni, samostatnej výrobnej divízii Bižutéria Česká Mincovňa a.s.. Ide o akciovú spoločnosť v Jablonci na Nisou, ktorá prevádzkuje podnikateľskú činnosť medzi iným v oblasti výroby mincí a medailí, výroby bižutérie, ozdobných predmetov a vianočných ozdôb. ČR ani ČNB tu nemajú žiaden majetkový podiel. Od roku 1994 razí Česká mincovňa už všetky české mince a pamätne mince. Od roku 1998 je Česká mincovňa právoplatným členom medzinárodnej mincovnej asociácie Mint Directory Conference. V roku 2002 získala certifikát systému akosti ISO 9001 – 2000 od britskej spoločnosti Lloyd.

Falošné mince sa väčšinou vyrábajú z iných materiálov než mince pravé. Ak nie je povrch týchto falošných mincí následne pokovaný, majú inú farbu a dlhším obiehaním trpia a stierajú sa. Väčšinou na hranách začne presvitáť pôvodný materiál. Na rozdiel od liatych falošných mincí majú razené mince charakteristický zvonivý zvuk.

Bankovky v ČR (viď Príl. č. 2)

Sústavu platných českých bankoviek tvorí osem bankoviek rôznych nominálnych hodnôt (autorom návrhu týchto bankoviek je akademický maliar Oldřich Kulháněk):

20 Kč – 128 mm x 64 mm – s vyobrazením Přemysla Otakara I.
56 Kč – 134 mm x 64 mm – s vyobrazením Svaté Anežky české
100 Kč – 140 mm x 69 mm – s vyobrazením Karla IV.
200 Kč – 149 mm x 69 mm – s vyobrazením Jána Ámosa Komenského
500 Kč – 152 mm x 69 mm – s vyobrazením Boženy Němcovej
1000 Kč – 158 mm x 74 mm – s vyobrazením Františka Palackého
2000 Kč – 164 mm x 74 mm – s vyobrazením Emy Destinovej
5000 Kč – 170 mm x 74 mm – s vyobrazením Tomáša Garrigue Masaryka

Bankovky sa rozdeľujú podľa stupňa zachovalosti do siedmych základných stupňov:

UNC - stupeň N
AU - stupeň 0
XF - stupeň 1
VF - stupeň 2
VG - stupeň 3
G - stupeň 4
POOR - stupeň 5

Pričom 2- je horšia než 2, ale lepšia ako 3+.

České bankovky sa tlačia v štátnej tlačiarni cenín (ŠTC). ŠTC je právnickou osobou prevádzkujúcou podnikateľskú činnosť s majetkom štátu vlastným menom a na vlastnú zodpovednosť a s týmto majetkom má právo hospodáriť. Neručí za záväzky štátu a štát neručí za záväzky ŠTC, ak nie zákonom stanovené inak.

Jej hlavným predmetom podnikania je:

- pripravuje a tlačí bankovky, ceniny, cenné papiere, štátne dokumenty, doklady a štátne dôležité tlačivá, ktoré vyžadujú ochranu pred zneužitím;
- môže pripravovať a tlačiť bankovky, dokumenty a doklady a iné ceniny pre cudzie štáty v rámci voľných kapacít, a to za podmienky dodržania odbornej spôsobilosti, patričných osvedčení a oprávnení;
- vyrába v doplnkovej výrobe aj iné polygrafické výrobky, predovšetkým pre organizácie finančnej a úverovej sústavy.

Ochranné prvky bankoviek slúžia k tomu, aby sa čo najviac uľahčila identifikácia pravých a falšovaných bankoviek. Ide o súhrn zložitých technických prvkov, ktoré sa stávajú súčasťou bankoviek už v priebehu výroby.

Pri výrobe bankoviek sa používajú rôzne druhy tlačových techník:

„tlač z plochy“ – pri ktorej obrazce na bankovke nie sú vtlačené do papiera a nevystupujú na jeho povrch (na omak sa nám zdajú byť hladké),

„hĺbková tlač“ – ktorá je charakteristická tým, že vystupuje na povrch papiera a môžeme ju ľahko nahmatať ,

„knihtlač“ (tlač z výšky) – farba je vytlačená k obvodu a pri pozorovaní je vidieť obrazec ostro ohraničený.

Pri výrobe jednej bankovky sa spravidla využíva kombinácia niekoľkých tlačových techník.

Medzi ochranné prvky českých bankoviek patria:

- vodoznak
- hĺbková tlač
- skrytý obrazec
- iridiscentný pruh
- obojstranne tlačенá značka
- mikrotext
- ochranný okienkový prúžok
- ochranné vlákna
- opticky premenlivé vlákna.

5.3.1 Pravidlá pre nakladanie s hotovosťou⁹

Tieto pravidlá stanovuje Česká národná banka vo forme všeobecne záväzných právnych predpisov. Tým je konkretizovaný a napĺňaný jeden z dôležitých aspektov hlavného cieľa činnosti centrálnej banky → ochrana meny a starostlivosti o ňu. Súvisí s tým i zákon č. 254/2004 Sb., o obmedzení platieb v hotovosti.

⁹ Bakeš Milan a kolektiv: Finanční právo, 4. aktualizované vydání. Praha, C.H.Beck 2006, s. 479-489

V súčasnej dobe sú to:

Vyhláška ČNB č. 36/1994 Sb. o podmienkach, za ktorých je možné reprodukovať bankovky, mince, šeky, cenné papiere a platobné karty a vyrábať predmety, ktoré ich úpravou napodobňujú.

Vyhláška ČNB č. 37/1994 Sb., ktorou sa stanoví postup pri prijímaní peňazí a nakladaní s nimi a pri poskytovaní náhrad za necelé a poškodené bankovky a mince.

Úradné oznámenie zo dňa 19. 5. 2004 k vyhláške č. 37/1994 Sb..

Vyhláška ČNB č. 37/1994 Sb.

Touto vyhláškou sa stanoví postup pri prijímaní peňazí a nakladaní s nimi a pri poskytovaní náhrad za necelé a poškodené bankovky a mince.

Povinnosť **prijímať** zákonné peniaze nie je však povinnosťou absolútnou. Uplatňuje sa podmienene v závislosti na splnení niektorých predpokladov. Sú nimi hlavne celosť a celistvosť zákonných peňazí, ich neopotrebovanosť a absencia poškodenia. Celistvé peniaze sú také, ktoré tvoria súvislý a neporušený celok (t.j. nie sú dodatočne zlepované, nie sú natrhnuté alebo nastrihnuté a pod.). Celé peniaze sú také, ktorým nechýba žiadna ich časť (napr. odtrhnutý roh bankovky). Za celé považujeme i peniaze i keď sú alebo boli natrhnuté, roztrhnuté a pod. ak im nechýba žiadna ich časť, t.j. ak boli predložené všetky ich časti, či už pozlepované alebo pospájané alebo nie. Obehom opotrebované peniaze sú také, ktoré majú úbytok na kvalite a nesú známky bežného opotrebovania, k akému dochádza pri obehu (napr. úbytok hmotnosti mincí). Poškodené peniaze sú také, u ktorých došlo k úbytku ich kvality ináč než obehom (napr. popísané, vyprané bankovky, chemikáliami poškodené mince a pod.). Fyzické osoby môžu pri prijímaní zákonných peňazí odmietnuť peniaze, ktoré sú poškodené alebo opotrebované obehom.

Právnické osoby nesmú odmietnuť peniaze opotrebované obehom, pokiaľ sú celé a celistvé, môžu však odmietnuť peniaze poškodené.

ČNB a ostatné banky prijímajú v nominálnej hodnote peniaze opotrebované obehom i peniaze poškodené, ak sú celé a celistvé a ak je nimi platené.

Platné české bankovky musia prijímať všetky fyzické i právnické osoby bez obmedzenia.

Platné české mince (pamätné i obežné) prijímajú bez obmedzenia len ČNB a ostatné banky; iné osoby právnické a fyzické môžu odmietnuť prijať:

- a) obežné mince nad 10 ks v rovnakej nominálnej hodnote,

- b) obežné mince nad celkovú čiastku 100 Kč u mincí do nominálnej hodnoty do 10 Kč včítane, a nad celkovú čiastku 500 Kč u mincí vyšších nominálnych hodnôt,
- c) platné české pamätné mince.

Každá fyzická osoba je povinná prijať platbu v minciach v celkovej hodnote 600 Kč, ktorá je tvorená celkom 56 kusmi mincí v celkovej hmotnosti 281 g.

Odmietnutie tuzemských peňazí v rozpore s horeuvedenými pravidlami prijímania zákonných peňazí je trestným činom.

Fyzické osoby môžu tiež odmietnuť prijatie falošných alebo pozmenených bankoviek a mincí. Právnické osoby takéto peniaze odmietnuť nemôžu a majú povinnosť odobrať ich bez náhrady proti písomnému potvrdeniu a zaslať ich k odbornému posúdeniu skúšobní platidiel ústrediu ČNB.

Bankovky a mince necelé a poškodené nie je možné použiť k platbám, preto že právnické a fyzické osoby ich nemajú povinnosť prijať. Tieto peniaze je však možné predložiť ČNB a niektorým iným bankám, ktoré prevádzajú pokladné operácie, k výmene.

Ak sú bankovky celé a nie sú zložené z viac než dvoch častí, u ktorých nie je pochybnosť o tom že k sebe patria, ako i poškodené celé mince sa vymieňajú v plnej nominálnej hodnote. V plnej nominálnej hodnote sa vymieňajú i poškodené bankovky, ak sú celistvé, u ktorých chýba len časť nepotlačeného bieleho okraja.

Náhrada za necelé bankovky zložené z viac než dvoch častí sa poskytuje podľa veľkosti plochy poškodenej bankovky, a to podľa tzv. štvrtinového pravidla.

Náhrada za necelé mince sa poskytuje len vtedy, ak ide o mince, pri ktorých môže v dôsledku technológie ich výroby dôjsť k oddeleniu vonkajších a stredných častí (dnes len päťdesiatkorunová minca), alebo o mince ktoré sú pozdĺž rozštiepené v hrane na časť s lícnou stranou a časť s rubovou stranou.

ČNB môže a ostatné banky musia odmietnuť výmenu bankoviek a mincí, ktorých obrazec alebo reliéf je nečitateľný, deformovaný alebo prederavený, a zbytky bankoviek menšie ako štvrtina pôvodnej plochy bankovky.

Pred aktivitami ohrozujúcimi bezporuchový hotovostný peňažný obeh je ochrana zákonných peňazí zaručená trestným (TZ) a priestupkovým (PZ) zákonom. Takými aktivitami sú falšovanie a pozmeňovanie peňazí, výroba a vydávanie náhrad peňazí, výroba napodobenín peňazí, odmietanie peňazí, zhromažďovanie peňazí a ich poškodzovanie .

Trestnými činmi proti mene sú:

- falšovanie a pozmeňovanie peňazí (§ 140 TZ)
- udávanie falošných a pozmenených peňazí (141 TZ)
- výroba a držanie falšovateľského náčinia (142 TZ)
- ohrozovanie obehu tuzemských peňazí (144 TZ)

Uvedené paragrafy TZ, §§ 140-142, chránia okrem tuzemských zákonných peňazí i cudzozemské peniaze a tuzemské i cudzozemské bezhotovostné platobné prostriedky, ako i tuzemské a cudzozemské cenné papiere.

Zhromažďovanie drobných tuzemských peňazí bez hospodárskej potreby je trestným činom, práve tak ako poškodzovanie tuzemských peňazí.

Falšovanie peňazí je činnosť, ktorá spočíva vo výrobe alebo opatrovaní nepravých peňazí, t.j. bankoviek a mincí iných než sú tie, ktoré boli riadnym spôsobom uvedené do obehu Českou národnou bankou. Musí v sebe zahŕňať úmysel udať tieto peniaze v peňažnom obehú ako pravé a platné. Falšovanými peniazmi sú napodobeniny peňazí pravých vyrobené podľa ich vzoru, tiež peniaze prakticky totožné s peniazmi pravými, ktoré však neboli uvedené do obehu riadnym spôsobom k tomu oprávnenou inštitúciou, a tiež vypustenie do obehu pravých bankoviek alebo mincí, ktoré už (alebo ešte) nie sú platné.

Pozmeňovanie peňazí sa od falšovania líši tým, že sú ako platné a pravé uvádzané do obehu, alebo peniaze, ktoré vlastne pravé a platné sú, len v inej nominálnej hodnote alebo v iných súvislostiach a za iných podmienok. Tiež tým rozumieme úpravu iných údajov na platných peniazoch. Ako príklad je známe premaľovanie jednodolárových bankoviek na stodoárové. Pozmenením tuzemských peňazí bola tiež manipulácia s kolkom označujúcim bývalé československé bankovky ako peniaze českej meny po menovej odluke v roku 1993.

Výroba a vydávanie náhrad peňazí znamená, že sú vyrábané a do obehu uvádzané predmety, ktoré nenapodobňujú platné peniaze svojím vzhľadom, ale svojou funkciou (napr. peňažné známky, kupóny, žetóny a pod.). Neoprávnená výroba a vydávanie náhrad tuzemských peňazí, ako i uvádzanie takýchto náhrad do obehu je trestným činom.

Výroba napodobenín peňazí znamená, že sú vyrábané predmety ktoré sa svojou vonkajšou úpravou podobajú platným peniazom, avšak (na rozdiel od falšovania) bez úmyslu uvádzať tieto náhrady ako pravé. Tieto napodobeniny môžu byť vyrábané rôznymi postupmi, za rôznymi účelmi a k rôznym funkciám (filmové atrapy, vyučovacie pomôcky, reklamné predmety a pod.).

Vyhláška ČNB č.36/1994 Sb.

Táto vyhláška sa zaoberá legálnou výrobou reprodukcí a napodobení peňazí. Podľa tejto vyhlášky je k reprodukovaniu bankoviek a mincí rovnako tak, ako šekov, cenných papierov a platobných kariet potrebný súhlas ČNB, s výnimkou tzv. bezpečných reprodukcí. Bezpečné reprodukcie je možné vyrábať bez súhlasu ČNB. Ide o jednostranné čiernobiele reprodukcie bankoviek, ak ich dĺžka pri zachovaní pomeru strán nepresiahne polovicu dĺžky reprodukovanej bankovky alebo je najmenej o polovicu väčšia než dĺžka reprodukovanej bankovky. Sú nimi tiež jednostranné farebné reprodukcie bankoviek, ktorých dĺžka pri zachovaní pomeru strán nepresiahne tretinu dĺžky reprodukovanej bankovky alebo je najmenej dvojnásobná než dĺžka reprodukovanej bankovky; alebo ak sú reprodukované časti bankoviek nepresahujúce polovicu plochy obrazca reprodukovanej bankovky tak, aby z jednotlivých častí nebolo možné zložiť celú bankovku; alebo také reprodukcie na ktorých dlhšia a kratšia strana reprodukovanej bankovky zvierajú uhol najmenej o 20 stupňov odlišný od pravého uhla.

Bez súhlasu ČNB je možné tiež vyrobiť grafické vyobrazenie mincí a platobných kariet.

Predmety napodobňujúce bankovky a mince, šeky, cenné papiere a platobné karty je možné vyrábať bez súhlasu ČNB ak sú vyrábané z materiálu, ktorý je iný než materiál pôvodný a je s ním nezameniteľný (napr. drevená napodobenina kovovej mince).

Neoprávnená výroba alebo zhotovenie reprodukcí a napodobení horeuvedených je priestupkom podľa PZ.

Zákon č. 254/2004 Sb., o obmedzení platieb v hotovosti.

Tento zákon nadobudol účinnosť 1.7.2004. Od tohto dňa je s určitými výnimkami (napr. dane, poplatky, clo, povinné platby s pracovne právnych vzťahov, platba poistného a iné výslovne v zákone uvedené) pre platby presahujúce hodnotu 15 000 EUR, na ktoré sa zákon vzťahuje, predpísaná bezhotovostná forma a ich uskutočnenie v hotovosti je ako protiprávne sankcionované pokutou od 10 000 Kč až do 5 000 000 Kč. Či už sa jedná o české koruny alebo cudziu menu, zákon predpisuje použitie menného kurzu devízového trhu vyhláseného ČNB a platného k dňu prevedenia platby. Kontrolujú to poverené územné finančné a colné orgány.

5.4 Bezhotovostný platobný styk

Aby sme si uvedomili, kde a kedy sa príslušná platba nachádza pri svojom spracovaní, delíme bezhotovostný platobný styk na **vnútrobankový** platobný styk (prebieha v rámci jednej banky), a na **medzibankový** platobný styk (prebieha medzi bankami navzájom).

Podľa toho, aké všetky dokumenty sú pri prevádzaní platby potrebné, delíme bezhotovostný platobný styk na **nedokumentárny platobný styk** (potrebné sú len samotné platobné inštrumenty), a **dokumentárny platobný styk** (tu sú ešte potrebné sprievodné doklady podľa vopred stanovených pravidiel).

V tejto časti sa budem zaoberať aj dvoma základnými pojmami tuzemského bezhotovostného platobného styku – príkazom k úhrade a príkazom k inkasu.

5.4.1 Nedokumentárny platobný styk

Dôležitým zákonom je zákon o platobnom styku (č. 124/2002 Sb.). V tomto zákone v časti druhej sú uvedené základné kategórie platobného styku. V súčasnosti už takmer nie je rozdiel medzi tuzemským platobným stykom a cezhraničným platobným stykom (tzn. platobným stykom medzi krajinami EÚ, príp. Európskeho hospodárskeho priestoru). V tuzemskom platobnom styku sú zákonom chránené všetky prevody bez ohľadu na ich výšku. V cezhraničnom platobnom styku je to obmedzené sumou.

Základné pojmy platobného styku

Prevádzajúca inštitúcia.

Považujeme za ňu banky, pobočky zahraničných bánk a iné osoby, ktoré prevádzajú alebo sprostredkujú prevody peňažných prostriedkov ako podnikanie, ak tieto činnosti prevádzajú na území Českej republiky. Hlavnými reprezentantmi sú komerčné banky, ale tiež ČNB i sporiteľné a úverové družstvá. Môže však ísť aj o nebankové subjekty, ktoré prevádzajú prevody predovšetkým na základe udelenej devízovej licencie ČNB (napr. Western Union, AMEX a pod.).

Príkazcom.

Je fyzická alebo právnická osoba, ktorá dáva priamo prevádzajúcej inštitúcii príkaz k prevodu. Ak je takáto fyzická alebo právnická osoba konečným príjemcom čiastky prevodu,

hovoríme jej *príjemca*. V podstate ide o klientov bánk, fyzické a právnické osoby všetkých kombinácií.

Prevod.

Ide o operáciu na základe príkazu, ktorý dal príkazca svojej prevádzajúcej inštitúcii za účelom prevedenia peňažných prostriedkov v prospech príjemcu. Je uskutočňovaný hlavne odpísaním peňažných prostriedkov z účtu príkazcu, alebo zložením hotovosti príkazcom a pripísaním na účet príjemcu, alebo výplatou hotovosti príjemcovi, alebo úhrada z podnetu platcu platby (príkazca), alebo vklad na účet v hotovosti i výber peňažných prostriedkov v hotovosti z účtu. Prevod môže byť uskutočnený i tou istou osobou, ktorá vystupuje v rámci jedného prevodu ako príkazca i ako príjemca. Prevodom nie je prevod prevádzaný tuzemským poštovým poukazom (tým sa zaoberá zákon č. 29/200 Sb., o poštových službách), tuzemské platby daní, poplatkov a poistného (ktoré sú tiež upravené samostatnými zákonmi).

Cezhraničný prevod.

Je prevod peňažných prostriedkov z jedného členského štátu EÚ (príp. Európskeho hospodárskeho priestoru) do iného členského štátu EÚ (príp. EHP) v domácej mene ktoréhokoľvek členského štátu EÚ (príp. EHP) až do výšky protihodnoty 50 000 EUR. Protihodnota prevodu sa prepočítava podľa kurzu devízového trhu vyhláseného Európskou centrálnou bankou ku dňu účinnosti príkazu k prevodu.

Pozn. [EHP je tvorený krajinami EÚ, Lichtenštajnskom, Nórskom a Islandom]

Príkaz k prevodu.

Ide o bezpodmienečný pokyn príkazcu daný prevádzajúcej inštitúcii k prevedeniu prevodu alebo pokyn príkazcu daný inštitúcii k prevedeniu prevodu, ktorého všetky podmienky stanovené príkazcom boli splnené. Jedná sa o prejav vôle klienta daný banke (prevádzajúca inštitúcia), ktorý je definovaný jednoznačne a nezmeniteľne alebo si klient (príkazca) stanoví také podmienky, ktoré ak sú naplnené, dávajú právny základ banke uskutočniť prevod.

Deň účinnosti príkazu k prevodu.

Je to deň, keď príkazca splnil všetky zmluvné podmienky požadované k uskutočneniu prevodu prevádzajúcej inštitúcii, ktorej je klientom, podmienky stanovené zákonom o platobnom styku a ďalšie povinnosti, ak tak stanoví zvláštny predpis. Ak si príkazca určí deň kedy majú byť peňažné prostriedky na základe príkazu k prevodu odpísané z jeho účtu („deň splatnosti“), nastáva účinnosť príkazu k prevodu v tento deň, ak sú splnené podmienky jeho účinnosti. Ak sú teda splnené všetky podmienky pre realizáciu príkazu k prevodu, potom nastane tzv. deň účinnosti príkazu k prevodu.

Informačné povinnosti prevádzajúcej inštitúcie.

Tento zákon je zameraný hlavne na ochranu spotrebiteľa v oblasti platobného styku a zúčtovania. Chráni len prevody, ktoré sú príkazom k úhrade (príkaz k inkasu chránený nie je). Prevádzajúca inštitúcia informuje verejnosť jasne a zrozumiteľne písomnou formou vo svojich prevádzkových priestoroch o všeobecných podmienkach prevádzania prevodov. Túto informačnú povinnosť delíme na dve časti – pred prevedením prevodu a po jeho prevedení.

Bankový pracovný deň.

Je to deň, v ktorom všetky prevádzajúce inštitúcie, ktoré sa zúčastňujú prevádzania alebo sprostredkovania príslušnej časti prevodu alebo prevodu ako celku, bežne vykonávajú svoju činnosť. Môžeme si ho predstaviť ako bežný pracovný deň ostatných subjektov. ČNB je zákonom oprávnená vyhlásiť tzv. bankový nepracovný deň. V tento deň banky a ďalšie prevádzajúce inštitúcie nebudú prevádzať prevody.

Nástroje platobného styku

Rozumieme nimi druhy inštrumentov, na základe ktorých banky a iné peňažné inštitúcie prevádzajú platobné operácie. K súčasným v tuzemsku patria hlavne:

- príkaz k úhrade,
- príkaz k inkasu,
- hromadný príkaz k úhrade,
- hromadný príkaz k inkasu,
- trvalý príkaz k úhrade,
- trvalý príkaz k inkasu,
- payment order,
- šek,
- banková platobná karta.

Ďalšími dokladmi platobného styku a zúčtovania, mimo bankový sektor sú poštové a šekové poukážky.

S platobným stykom súvisia niektoré ďalšie služby, ide napríklad o rezervovanie prostriedkov na účte, kartotéky platieb po splatnosti a pod..

Dôležité druhy nástrojov platobného a zúčtovacieho styku bánk sú charakterizované vo vyhláske č. 62/2004 Sb., ktorou sa stanoví spôsob prevádzania platobného styku medzi bankami, zúčtovanie na účtoch v bankách a technické postupy bánk pri opravnom zúčtovaní. Niektoré nájdeme aj vo Všeobecných obchodných podmienkach ČNB, ktorými sa stanovia

zásady vedenia účtov klientov v bankách, prevádzanie platobného styku a zúčtovanie na týchto účtoch.

Príkaz k úhrade.

Ide o veľmi jednoduchý a rýchlo spracovateľný platobný inštrument. Charakterizujeme ho ako platobný príkaz z podnetu platcu. Obsahom je pokyn klienta jeho banke, aby na vrub jeho účtu previedla určitú platbu v prospech účtu tretej osoby (príjemcu platby). Platí, že platca a príjemca môže byť tá istá osoba. Používa sa pri platení za tovar a služby, pre platby finančnej povahy, ako sú napr. dane, zálohy na dane, clo a pod.. Platobné príkazy vo forme úhrady môžu byť vyhotovované s presným dátumom splatnosti podľa požadovaných termínov dodávateľa tovaru alebo iného príjemcu platby. Platobný príkaz predkladá platca na bankou stanovenom formulári (býva čierny alebo modrý). Obsah a náležitosti formulára stanoví ČNB vo vyhláske č. 62/2004 Sb.. Náležitosti platobných príkazov obsahujú tiež Všeobecné obchodné podmienky ČNB.

Obligatormi náležitosťami príkazu k úhrade sú:

- označenie, že sa jedná o príkaz k úhrade,
- bankové spojenie platcu,
- bankové spojenie príjemcu,
- čiastka v českej mene,
- podpis (popr. elektronický podpis).

Tiež musí obsahovať konštantný symbol (KS), ktorý vyjadruje tzv. charakter platby, v prípade že tak stanoví zvláštny právny predpis. KS je povinný, ak sa jedná o platbu, ktorá je príjmom štátneho rozpočtu alebo je výdajom štátneho rozpočtu.

V ostatných prípadoch nie je nutné konštantný symbol uvádzať.

Príkaz k úhrade, ktorý neobsahuje vyššie uvedené údaje, môže banka odmietnuť a bez spracovania vrátiť klientovi.

Fakultatívnymi náležitosťami príkazu k úhrade sú:

- dátum splatnosti,
- variabilný symbol (V-symbol),
- špecifický symbol (S-symbol),
- textová správa (tzv. AV pole),
- dátum vystavenia príkazu k úhrade.

Príkaz k inkasu.

Je jednoduchým platobným inštrumentom tuzemského platobného styku, ktorý na rozdiel od príkazu k úhrade nevychádza z podnetu platcu, ale z podnetu príjemcu platby. I v tomto prípade môže byť platca i príjemca tá istá osoba. Obsahom je príkaz príjemcu platby jeho banke, aby sprostredkovala prevod peňažných prostriedkov na vrub účtu platcu v prospech účtu výstavcu inkasného príkazu. Predkladá sa na bankou stanovenom formulári, ktorý sa od príkazu k úhrade líši červenou farbou. Univerzálne vzory príkazov obsahujú Všeobecné obchodné podmienky ČNB. Ale o tom, aké formuláre ktorá banka prijíma je len na príslušnej obchodnej banke. Jeho náležitosti sú rovnaké ako pri príkaze k úhrade. Jeho použitie je však obmedzené len na prípady, keď

- je tento spôsob platenia stanovený právnymi predpismi (dnes sa už nevyskytuje);
- je tento spôsob platenia dohodnutý medzi platcom a jeho bankou;
- je k tomu banka vedúca účet platcu oprávnená na základe zmluvy o zriadení a vedení účtu pre zúčtovanie poplatkov za bankové služby a pod..

V súčasnosti sa najčastejšie inkasná forma platenia vyskytuje pri tzv. SIPO (združené inkaso platieb obyvateľstva) napr. za elektriku, plyn a pod.. Táto forma platobného príkazu je pre banky dosť riziková.

Hromadný príkaz k úhrade/inkasu

V týchto dvoch prípadoch sa na jednom formulári vyskytuje viac než jedna zúčtovacia položka pre úhradu alebo inkasný spôsob platenia. Výhodou je, že na vrub jedného účtu je možné zúčtovať niekoľko operácií rôzneho charakteru (rôznych K-symbolov) v prospech rôznych účtov príjemcu (pri príkaze k úhrade), alebo naopak zúčtovať platby na vrub rôznych účtov platcu v prospech jedného účtu príjemcu (pri príkaze k inkasu).

Trvalý príkaz k úhrade/inkasu

Všeobecná úprava je uvedená v čl. 9 Všeobecných obchodných podmienok ČNB. Trvalými príkazmi k zúčtovaniu sa prevádzajú:

- opakujúce sa platby pre toho istého príjemcu alebo opakujúce sa platby od toho istého platcu splatné v určitom termíne,
- pravidelné prevody v určitej výške alebo nad stanovený limit zostatku na účte alebo celého jeho zostatku (tzv. automatický prevod).

Klient – platca, ak dohodol s výstavcom trvalého príkazu k inkasu túto formu plnenia jeho záväzku, je povinný urobiť voči svojej banke príslušný právny úkon, ktorým vyjadrí súhlas

s prevádzaním inkasa v prospech príslušného účtu. Učiní sa tak na bankou stanovenom formulári. Klient po zadaní trvalého príkazu sa už ďalej nemusí starať o plnenie svojich povinností, banka zaňho platbu obstará včas a v požadovanom termíne. Postačuje len následná pravidelná kontrola prevedených trvalých príkazov.

Payment Order (platobný príkaz pre zahraničný platobný styk)

Ide o najrozšírenejší platobný inštrument v zahraničnom platobnom styku. Jeho realizáciou je tzv. hladká platba (t.j. obyčajné úhrady či bankové prevody, napr. príkaz k úhrade) do a zo zahraničia. Používa sa pre platby obchodnej i neobchodnej povahy. Obchodné platby vyplývajú z priameho uskutočňovania obchodných transakcií (obchod, preprava a zasielateľstvo). Napríklad platby za tovar za dopravu, leasingové splátky atď.. Neobchodné platby nevyplývajú s priamej realizácie obchodných operácií, napr. úhrada darov, alimentov, štipendií atď..

V rámci európskej menovej únie bola prijatá smernica č. 97/5/ES Európskeho parlamentu a Rady (s platnosťou od 1.1. 1997), o cezhraničných prevodoch, premietnutá do zákona o platobnom styku a devízového zákona. Podrobnosti upravuje vyhláška ČNB č. 183/2002 Sb., ktorou sa stanoví postup devízových miest pri uskutočňovaní úhrad do a zo zahraničia a voči cudzozemcom.

Bežnými náležitosťami zahraničného platobného príkazu sú:

- názov príkazcu a číslo jeho účtu, ak je používané;
- čiastka, ktorá má byť vyplatená v cudzej mene;
- názov cudzej meny v kóde ISO (t.j. medzinárodný štandard);
- príjemca úhrady a číslo jeho účtu, ak je používané;
- meno a adresa peňažného ústavu príjemcu;
- informácia o tom, kto platí bankové poplatky;
- účel úhrady – platobný titul, ak tak stanoví zvláštny predpis;
- podpisy klienta (podľa podpisových vzorov).

Ďalšie náležitosti môžu vyplývať s devízového zákona a právnych predpisov ČNB.

Šeky

Právna úprava je obsiahnutá v zákone zmenkovom a šekovom (č. 191/1950 Sb.). Šek je prevoditeľný cenný papier. Môžeme ho definovať ako platobný príkaz, ktorý dáva príkazca (majiteľ účtu) šekovníkovi (banke), aby k tiaži jeho účtu zaplatil určitú čiastku v prospech osoby uvedenej na šeku. Šekové zákony sú upravované v dvoch oblastiach. Ide o oblasť

Ženevskej konvencie a oblasť anglosaskú. Budem sa zaoberať oblasťou Ženevskej konvencie, upravenou Ženevskými dohodami ku ktorým Česká republika pristúpila.

Šeky majú svoje podstatné a nepodstatné náležitosti. Podstatné delíme na formálne a obsahové. Formálnymi sú:

- písomná forma;
- jeden jazyk, v ktorom musí byť celá listina spísaná.

Obsahové náležitosti:

- označenie šek v texte listiny;
- bezpodmienečný príkaz zaplatiť určitú šekovú sumu;
- meno toho kto má platiť;
- miesto kde má byť platené;
- dátum a miesto vystavenia;
- podpis výstavcu.

Nepodstatnými šekovými náležitosťami sú:

- číslo šeku;
- údaj osoby, ktorej má byť šek vyplatený;
- číslo šekového účtu;
- druhý údaj peňažnej čiastky (napr. slovom a číslicou).

Zvláštnym inštitútom šekového práva je *križovanie (krosovanie) šekov*, ktorý je možné obmedziť okruh subjektov, ktorým môže byť šek preplatený. Križovať šek má právo výstavca šeku a každý z jeho ďalších majiteľov, ktorí získali šek indosamentom. Ak už je šek raz križovaný, definitívne nadobúda povahu križovaného šeku, a už žiadnym úkonom ho nie je možné tohto križovania zbaviť. Graficky, križovanie šekov spočíva v dvoch rovnobežných čiarach na líci šeku, vedúcich uhlopriečne od jedného rohu šeku k druhému. V závislosti od údajov vpisovaných medzi tieto dve čiary, je obmedzený okruh osôb, ktorým môže byť šekový peniaz vyplatený. Zákon preto rozlišuje križovanie všeobecné (na líci šeku sa vyznačia dve vyššie uvedené rovnobežné čiary alebo sa ešte medzi tieto dve čiary vpiše napr. „banka“ apod., bez bližšej špecifikácie danej inštitúcie) a križovanie zvláštne (v tomto prípade sa medzi rovnobežnými čiarami na líci šeku uvedie meno konkrétnej banky). Všeobecne križovaný šek môže byť šekovníkom zaplatený akejkolvek banke alebo klientovi tejto banky. Zvláštne križovaný šek môže byť šekovníkom zaplatený len tej konkrétne uvedenej banke, a ak by bol šekovník sám touto bankou, tak len klientovi tejto banky. Po uvedení šeku do obehu, môže byť ktorýmkoľvek z aktuálnych majiteľov šeku zmenené križovanie z križovania všeobecného na križovanie zvláštne tým, že medzi križovacie čiary je týmto majiteľom

doplnené meno konkrétnej banky. Opačný postup však možný nie je, tzn. že šek križovaný zvláštne nie je možné už účinne zmeniť na šek križovaný zvláštne.

Poznáme niekoľko druhov šekov, ktoré sa triedia z rôznych hľadísk. Podľa toho kto šek vystaví rozdelíme druhy šekov na bankové a súkromné. Podľa toho v čí prospech je šek vystavený hovoríme o šekoch na meno (šek je označený určitým menom) , na rad (šek je označený určitým menom a výslovnou doložkou na rad, order), rektašek (šek ktorý je označený menom a doložkou nie na rad, tento šek nie je možné previesť na niekoho iného), na doručiteľa (šek označený textom „na doručiteľa“). Zvláštnymi typmi šekov sú eurošeky, zaručené šeky a cestovné šeky.

Dnes už nehrajú šeky takú dôležitú úlohu ako v minulosti. Používali sa hlavne vo veľkých krajinách a vo väčších firmách. Majú za sebou dlhodobý historický vývoj. Príkladom používania šeku je, mzda robotníka vyplatená mu zamestnávateľom za vykonanú prácu. Fungovalo to tak, že zamestnávateľ dal zamestnancovi šek, a ten si ho dal preplatiť či už v banke, alebo v nejakej inej inštitúcii. Výhodné to bolo hlavne z toho hľadiska, že obyčajní ľudia vlastné účty nemali, a peniaze si vyberali na základe šeku, z účtu zamestnávateľa. Išlo o veľmi jednoduchý systém, bez nejakého silnejšieho ochranného aparátu proti falšovaniu. Mám na mysli napr. ochranné prvky šeku.

V súčasnosti sú šeky nevýhodné aj tým, že ich preplatenie v banke je zbytočne nákladné pre držiteľa toho šeku. Môže sa stať, že ak mi niekto pošle šekom z USA 100 amerických dolárov, ja dostanem po zaplatení transakcií s tým spojených (ceny za to si určujú samé banky), len polovicu.

Používanie šekov je preto čím ďalej, tým viac vytláčané elektronickým bankovníctvom, internet bankingom, rôznymi prevodmi na účtoch a pod.

Platobná karta

Je moderným platobným nástrojom vo forme plastovej karty odpovedajúcej medzinárodným normám, ktorou oprávnený držiteľ môže prevádzať bezhotovostné platby a výbery hotovostí. Sú vydávané predovšetkým bankami ale i významnými nebankovými inštitúciami – American Express, Diners Club, JCB (Japan Credit Bureau). Prvá kreditná karta bola vydaná už v roku 1949 spoločnosťou Diners Club. Občania ČR sa prvýkrát s platobnou kartou mohli stretnúť v roku 1968, keď cestovná kancelária Čedok zahájila akceptáciu platobných kariet Diners Club vo svojich pobočkách. Na masový rozvoj platobných kariet mala vplyv konkurencia medzi bankami a značný pokrok v oblasti elektrotechniky. Najvýznamnejšími medzinárodnými združeniami bankových platobných kariet sú asociácie VISA a MasterCard.

Tuzemskú právnu úpravu platobných kariet nájdeme v trestnom zákone, v zákone o priestupkoch, vo vyhláske ČNB č. 36/1994 Sb., vo Všeobecných obchodných podmienkach ČNB, v zákone o platobnom styku. Úradným oznámením ČNB č. 14/2002 (zo dňa 4.12.2002) boli vydané Vzorové obchodné podmienky pre vydávanie a užívanie elektronických platobných prostriedkov.

Prevedenie platobnej karty je určené medzinárodnou normou ISO 3554. Musí byť vyrobená zo špecifického plastového materiálu a musí mať rozmer 85,6 x 54,0 x 0,76 mm. Na prednej strane platobnej karty musia byť uvedené tieto údaje:

- vydávateľ (emitent) platobnej karty,
- k akému systému platobných kariet daná karta patrí,
- platnosť platobnej karty,
- číslo karty,
- obdobie platnosti karty,
- meno držiteľa.

Na zadnej strane karty sa nachádza magnetický prúžok (určený pre elektronické transakcie, a je tam tiež zaznamenané osobné identifikačné číslo - PIN) a podpis držiteľa karty.

Rozoznávame niekoľko druhov platobných kariet.

a) Podľa spôsobu zúčtovania transakcií rozoznávame:

- platobná karta (Charge Card) – umožňuje zákazníkovi odklad platenia; držiteľ karty dostáva od banky mesačný rozpis prevedených transakcií a je povinný vyrovnať bezhotovostne svoj záväzok vždy do stanoveného termínu (spravidla do 14 dní)
- kreditná, úverová karta (Credit Card) – umožňuje odložiť platenie i na viac než jeden mesiac, takže držiteľ tejto karty vlastne čerpá od banky krátkodobý úver s úrokovou sadzbou, ktorú stanoví banka; banka určí tiež klientovi úverový limit
- debetná karta (Debit Card) – umožňuje okamžite overiť, či klient danou transakciou neprečerpáva svoj bežný účet do debetu, ktorý spravidla pri týchto kartách nebýva povolený; držiteľ karty teda môže disponovať len tými peňažným prostriedkami, ktoré má aktuálne k dispozícii na svojom účte.

b) Podľa teritoriálnej (priestorovej) použiteľnosti

- karty platné len v obchodnej sieti vydávateľa
- karty s národným použitím
- karty s medzinárodným použitím.

c) Podľa osoby držiteľa a užívateľa karty

- osobné karty

- služobné (firemné) karty.

d) Podľa funkcie či spôsobu použitia platobnej karty

- šekové záručné karty
- bankomatové karty
- elektronické karty
- univerzálne karty.

e) Podľa úrovne služieb a prestíže spojených s platobnou kartou

- karty základné
- karty špecializované
- karty prestížne
- karty výberové.

f) Podľa druhu záznamu na karte

- karty s reliéfnym písmom (embosované karty)
- karty s magnetickým záznamom
- čipové karty
- hybridné karty.

Pre použitie v budúcnosti sa experimentálne overujú laserové karty a superchytré karty.

Rozširuje sa tiež využívanie iných než platobných kariet, napr. klubových, zákazníckych a pod..

Celý priebeh transakcie kartou môžeme rozdeliť do troch základných fáz:

- 1) overovanie transakcie (autorizácia) – kontrola údajov na karte,
- 2) prenos transakcie do clearingového systému – prostredníctvom počítačovej siete, na ktorú sú jednotlivé banky zúčastnené v danom kartovom systéme napojené z celého sveta, v priebehu daného dňa,
- 3) zúčtovanie platieb – prevádza zúčtovacia banka na základe výstupu z clearingového systému v podobe kreditných či debetných sáld jednotlivých bánk.

Výhodami platobných kariet je ich jednoduché použitie, bezpečnosť, vysoká disponibilnosť prostriedkov na účte, široká medzinárodná použiteľnosť, veľa doplnkových služieb (cestovné poistenie, zľavy a pod.) i núdzové služby pri strate a krádeži karty. Pre banku platobné karty predstavujú nový zdroj výnosov (poplatky, úroky, provízie a pod.), zníženie hotovostného obratu i získavanie novej klientely.

Novinkou je elektronická peňaženka. Ide o čipovú kartu, ktorá má priamo v sebe uložený elektronický ekvivalent hotových peňazí v určitej výške a ktorú je možné použiť k plateniu hlavne drobných čiastok. Zaplatená čiastka sa z karty hneď pri zaplatení odpíše.

Poštová poukážka

V pravom slova zmysle nejde o nástroj platobného styku bánk, ale o nástroj Českej pošty (ČP). Vzory poštových poukážok zaisťuje pre potreby všetkých záujemcov zvláštny útvar ČP. Rozlišujeme poštové poukážky vzorca A (tie slúžia k zasielaniu peňažných čiastok zložených v hotovosti fyzickou osobou na pošte k bezhotovostnému pripísaniu v prospech účtu klienta banky), vzorca B (slúžia k výplate čiastky v hotovosti prostredníctvom pošty z účtu klienta vedeného v banke), vzorce C a D sprostredkúvali len hotovostné transakcie medzi zložiteľom a príjemcom peňažných prostriedkov.¹⁰

5.4.2 Dokumentárny platobný styk

Nedeliteľnou súčasťou obsahu všetkých kontraktov, ktoré podpisuje dodávateľ s odberateľom sú jednotlivé nástroje platobného styku. Výber týchto nástrojov je voľbou dodávateľa a odberateľa a závisí na ich obchodnej praxi.

Z hľadiska bánk môžeme bezhotovostné nástroje platobného styku uvedené v kontraktach rozdeliť na:

- bezzáväzkové (hladká platba, dokumentárne inkaso a zmenkové inkaso), a
- záväzkové (dokumentárny akreditív, banková záruka a bankový zmenkový aval).

Tieto platobné nástroje môžeme ďalej deliť na:

- dokumentárne (dokumentárne inkaso, dokumentárny akreditív, zmenka a banková záruka), a
- nedokumentárne.

Kontrakt (obchodný záväzkový vzťah) môžeme definovať ako záväzok dodávateľa dodať odberateľovi konkrétny tovar alebo službu na jednej strane a na druhej strane záväzok odberateľa prevziať dohodnutý tovar alebo službu a zaplatiť stanovenú cenu.

Touto problematikou sa zaoberajú hlavne:

- obchodný zákonník (zákon č. 513/1991 Sb.),
- Dohoda OSN o zmluvách a medzinárodnej kúpe tovaru.

¹⁰ Schlossberger Otakar, Soldánová Marcela: Platební styk, 3. přepracované a doplněné vydání. Praha, Bankovní institut vysoká škola, a.s., duben 2007, s. 70-106

Harmonizáciou medzinárodných kontraktov sa zaoberajú jednotlivé štáty sveta, ale aj významné medzinárodné organizácie, napr.:

- Medzinárodná obchodná komora (ICC)
- Komisia OSN pre právo medzinárodného obchodu (UNCITRAL).

Väčšina obchodných záväzkových vzťahov je presne zachytená v písomnej podobe. Obsahom kontraktu je identifikácia strán (dodávateľa a odberateľa), popis tovaru alebo služby, stanovenie ceny a ďalšie dôležité podmienky (napr. dodacie podmienky, dojednanie dodacej doby i jednotlivé inštrumenty platobného styku).

Konečné znenie kontraktu by malo optimálne rozdeliť všetky riziká (trhové, kurzové, komerčné, prepravné, teritoriálne a pod.) medzi dodávateľa a odberateľa.

Dokumenty používané pri dokumentárnych platbách môžeme rozdeliť:

a) podľa funkcie:

- dopravné (napr. letecký nákladný list, námorný konosament, nákladný list a i.),
- inkasné,
- poisťovacie (napr. poisťka, poisťný certifikát a poisťná deklarácia),
- pomocné (napr. baliaci list, devízové osvedčenie, osvedčenie o pôvode a i.),
- skladovacie (napr. skladový list a poľnohospodársky skladový list);

b) podľa charakteru:

- dispozičné (napr. námorný konosament, skladový list, poisťka a i.),
- legitimačné (napr. letecký nákladný list, potvrdenie špeditéra, poštová balíková sprievodka a i.);

c) podľa spôsobu vyhotovenia:

- originály,
- duplikáty,
- kópie,
- náhradné dokumenty,
- opisy;

d) podľa obsahu:

- čisté,
- so závadami;

e) podľa inkasných pravidiel:

- finančné dokumenty,
- obchodné dokumenty (napr. faktúry).

Správne stanovenie dodacích podmienok je neoddeliteľnou súčasťou každého kontraktu na dodanie tovaru. Špecifikujú povinnosti dodávateľa a odberateľa, resp. upravujú spôsoby a náležitosti dodávky tovaru. Určujú tiež aké náklady spojené s dodávkou tovaru a jeho poistením (ak existuje) hradí odberateľ a aké dodávateľ. Medzinárodná obchodná komora v Paríži aktualizovala v roku 1999 medzinárodné pravidlá pre interpretáciu dodacích doložiek → INCOTERMS 2000. Tieto pravidlá sú platné od 1.1.2000, a sú záväzné pre dodávateľa a odberateľa len v prípade, že sa na INCOTERMS priamo odvolávajú v texte kontraktu.

Národný výbor Medzinárodnej obchodnej komory – ICC ČR vydal publikáciu Sprievodca dodacími doložkami INCOTERMS 2000. Táto publikácia podáva výklad všetkých trinástich parít a tiež výklad k otázkam, ktoré sú s problematikou dodania tovaru úzko spojené.

Ako príklad uvediem *doložka „dodanie“ (skupina D)* - dodávateľ je povinný dodať tovar na dojednanom mieste a nesie všetky riziká a náklady až do príchodu tovaru na toto miesto. K jeho všeobecných povinnostiach ešte pristupuje povinnosť vyhovieť žiadosti odberateľa o pomoc pri zaistení dokumentov, ktoré sa vystavujú v krajine dodávateľa (resp. v krajine pôvodu tovaru), a tiež poskytnúť nevyhnutné informácie týkajúce sa prípadného poistenia.

Parita DAF – s dodaním na hranici (... dohodnuté miesto):

- vývoznú licenciu a colné formality zaistuje dodávateľ,
- dopravné náklady, všetky náklady spojené s tovarom do chvíle dodania na dohodnuté miesto na hranici hradí dodávateľ,
- dovoznú licenciu a colné formality zaistuje odberateľ,
- dodávateľ však nemá žiadne povinnosti týkajúce sa poistenia.

Dokumentárne inkaso

Je platobným inštrumentom, kde je doručenie resp. vydanie dokumentov (napr. faktúry, dopravné dokumenty, dispozičné a i.) podmienené akceptáciou zmenky, zaplatením inkasnej čiastky alebo splnením iných podmienok. Dokumentárne inkaso zaručuje dodávateľovi, že ním predkladané dokumenty nebudú vydané odberateľovi bez splnenia inkasných podmienok. Charakterizujeme ho ako dokumentárny bezzávazkový platobný inštrument, ktorý predstavuje z hľadiska banky sprostredkovateľskú činnosť prevádzanú len na základe žiadosti klienta. Vyjadruje vlastne záväzok odberateľa (na rozdiel od dokumentárneho akreditívu, ktorý vyjadruje záväzok banky). Používa sa hlavne tam, kde sa jedná o dlhodobý obchodný styk medzi partnermi a dodávateľ stále nechce akceptovať úhradu za tovar až po jeho dodávke. Legislatívne je dokumentárne inkaso upravené v obchodnom zákonníku (zákon č. 513/1991

Sb.), v zákone o bankách (zákon č. 21/1992 Sb.), v zákone o sporiteľných a úverových družstvách (zákon č. 87/1995 Sb.), v zákone zmenkovom a šekovom (zákon č. 191/1950 Sb.) a v Jednotných pravidlách pre inkasá (URC, vydané ICC v Paríži).

Účastníkmi dokumentárneho inkasa sú:

- príkazca (vývozca, predávajúci, dodávateľ) je ten, kto predkladá banke dokumenty k inkasu včítane inkasných inštrukcií, za ktoré je zodpovedný,
- vysielajúca banka (banka dodávateľa) je tá, ktorá prevzala od príkazcu dokumenty k zaisteniu inkasa,
- inkasná banka je vždy iná, než vysielajúca banka, ktorá má zaistiť inkaso,
- predkladajúcou bankou sa rozumie inkasná banka, ktorá predkladá dokumenty trasátovi,
- trasát (odberateľ, kupujúci, dovozca) je ten, komu majú byť inkasné dokumenty predložené.

Inkasá môžeme členiť podľa niekoľkých hľadísk:

a) podľa typu predkladaných dokumentov:

- dokumentárne, a
- zmenkové;

b) podľa inkasných podmienok:

- dokumenty proti plateniu,
- dokumenty proti prijatiu,
- dokumenty proti iným podmienkam,
- dokumenty proti čiastočnému platu a akceptácii zmenky,
- dokumenty proti vystaveniu bankovej záruky,
- dokumenty proti potvrdeniu o prevzatí dokumentov alebo proti záväzku odberateľa na odložené platenie,
- dokumenty proti výmene za iné dokumenty;

c) podľa spôsobu spracovania:

- priame, a
- nepriame;

d) podľa toho ktorú časť dokumentárneho inkasa banka spracováva:

- dodávateľské, a
- odberateľské;

e) podľa toho ktorú časť dokumentárneho inkasa banka spracováva, ale ešte s podrobnejším teritoriálnym upresnením na:

- exportné, a
- importné.

Spracovanie dokumentárneho resp. zmenkového inkasa má dve základné fázy:

- 1) Odovzdanie príkazu banke k obstaraniu a odoslaniu dokumentov
- 2) Predloženie dokumentov a úhrada.

Dokumentárny akreditív

Je dokumentárnym záväzkovým platobným inštrumentom, ktorý zaisťuje dodávateľovi, že pri splnení všetkých akreditívnych podmienok obdrží vždy akreditívnu čiastku bez ohľadu na platobnú schopnosť odberateľa. Ide vlastne o písomný záväzok banky odberateľa, že poskytne tretej osobe (alebo na jej rad) úhradu za dodaný tovar resp. služby, a to len pri splnení všetkých akreditívnych podmienok. Zmluvou o otvorení akreditívu sa zaväzuje banka príkazcovi, že na základe jeho žiadosti poskytne určitej osobe (oprávnenému) na vrub príkazcu určité plnenie za podmienky, že splní akreditívne podmienky. Príkazca je zaviazaný zaplatiť banke príslušné poplatky spojené s realizáciou dokumentárneho akreditívu. Akreditívna listina nie je cenným papierom. Obvyklým označením dokumentárneho akreditívu je skratka L/C. Legislatívne je akreditív upravený obchodným zákonníkom, zákonom o bankách, zákonom o sporiteľných a úverových družstvách, zmenkovým a šekovým zákonom, Jednotnými zvyklosťami a pravidlami pre dokumentárne akreditívy (UPC, vydané ICC v Paríži), Medzinárodnými pravidlami pre stand-by akreditívy (ISP98, vydané ICC v Paríži) a Medzinárodnou štandardnou praxou pre preskúvanie dokumentov predložených v rámci dokumentárneho akreditívu (ISBP vydané ICC v Paríži).

Účastníkmi dokumentárneho akreditívu sú:

- príkazca (odberateľ, kupujúci, aplikant) je ten, kto dáva banke inštrukcie k vystaveniu akreditívu resp. k jeho zmene,
- vystavujúca banka (banka príkazcu) je tá, ktorá prevzala od príkazcu inštrukcie k vystaveniu akreditívu resp. k jeho zmene a jedná na jeho žiadosť,
- avizujúci resp. potvrdzujúca banka (banka príjemcu) je vždy iná než vystavujúca banka, ktorá je splnomocnená previesť platbu beneficiantovi, alebo na jeho rad alebo má akceptovať a zaplatiť zmenky vystavené beneficiantom,
- avizujúca banka avizuje akreditív bez svojho záväzku voči beneficiantovi, ale vždy s rozumnou starostlivosťou overí pravosť akreditívu, ktorý avizuje,

- potvrdzujúca banka potvrdzuje akreditív na základe žiadosti alebo splnomocnenia vystavujúcej banky a predstavuje tým svoj záväzok voči beneficiary navyše k záväzku tejto vystavujúcej banky,
- beneficiary (príjemca akreditívu, dodávateľ, predávajúci) je ten, kto musí predložiť požadované dokumenty a splniť ďalšie akreditívne podmienky,
- niekedy i tzv. banka kompenzujúca, ktorá je splnomocnená vystavujúcou bankou preplatiť požiadavku zhojenia (od banky potvrdzujúcej).

Dokumentárne akreditívy môžeme členiť podľa týchto kritérií:

- a) podľa stupňa záväzku:
 - odvolateľné, a
 - neodvolateľné;
- b) podľa právnej záväznosti:
 - potvrdené, a
 - avizované;
- c) podľa spôsobu spracovania:
 - revolvingové,
 - prevoditeľné,
 - back-to-back,
 - rebusné,
 - s červenou alebo zelenou doložkou;
- d) podľa formy spracovania:
 - štandardné, a
 - stand-by akreditívy;
- e) podľa platobných podmienok:
 - na videnie,
 - s odloženou platbou,
 - negociáciou,
 - akceptáciou.

Spracovanie štandardného dokumentárneho akreditívu má tieto fázy:

- otvorenie akreditívu
- zmena akreditívu (ak je požadovaná)
- čerpanie akreditívu splnením akreditívnych podmienok

- zánik akreditívu – môže mať tieto tri varianty:
 - plné vyčerpanie akreditívnej čiastky
 - uplynutie doby platnosti
 - na základe žiadosti o zrušenie akreditívu.

Dokumentárny akreditív predstavuje veľmi kvalitné platobné zabezpečenie obchodného vzťahu.

Zmenky

Sú dlžníckymi cennými papiermi a stále majú listinnú podobu. Zmenka je cenným papierom abstraktným a je platná bez ohľadu na dôvod, ktorý viedol k jej vystaveniu. Súdne vymáhanie zmenkového dlhu je zásadne rýchlejšie než vymáhanie iných pohľadávok. Zmenka plní (tak ako dokumentárny akreditív) zaisťovaciu funkciu, funkciu platobnú a kreditnú. Zákon zmenkový a šekový (č. 191/1950 Sb.) uvádza existenciu dvoch druhov zmeniek – vlastnú a cudziu.

Vlastná zmenka vyjadruje bezpodmienečný sľub zmenkového dlžníka (vystaviteľa zmenky) zaplatiť majiteľovi (veriteľovi) alebo na jeho rad v určitý deň a na určitom mieste dlžnú peňažnú čiastku, a to osobne. Dlžníkom (vystaviteľom, trasantom) je osoba ktorá je povinná zaplatiť. Veriteľom (remitentom) je majiteľ zmenky, t.j. osoba ktorej alebo na ktorej rad má byť zaplatené. Podstatnými náležitosťami vlastnej zmenky sú:

- označenie, že ide o zmenku vo vlastnom texte listiny
- bezpodmienečný sľub zaplatiť určitú peňažnú sumu
- údaj splatnosti
- údaj miesta, kde má byť zaplatené
- meno toho, komu alebo na koho rad má byť platené
- dátum a miesto vystavenia zmenky
- podpis výstaviteľa.

Vystaviteľ zmenky vlastnej je rovnako viazaný ako príjemca (akceptant) cudzej zmenky.

Cudzia zmenka je zmenkou pri ktorej vystaviteľ (dlžník) prikazuje tretej osobe (trasát) aby zaplatila veriteľovi. Podstatné náležitosti cudzej zmenky:

- označenie, že ide o zmenku vo vlastnom texte listiny
- bezpodmienečný príkaz zaplatiť určitú peňažnú sumu
- meno toho kto má platiť
- údaj splatnosti
- údaj miesta, kde má byť platené

- meno toho, komu alebo na koho rad má byť platené
- dátum a miesto vystavenia zmenky
- podpis výstavcu.

Okrem podstatných náležitostí môžu byť na cudzej zmenke uvedené:

- doložka „bez protestu“
- doložka o vystavení cudzej zmenky vo viacerých exemplároch
- doložka o domicilácii zmenky
- doložka hodnotová alebo valutová.

Ďalšími hľadiskami k roztriedeniu zmeniek sú nasledujúce:

a) podľa spôsobu splatnosti:

- denné (fixné, precízne) – splatnosť je označená presným dátumom, napr. 2.2.2010
- datozmenka (dobová zmenka) – zmenka s údajom splatnosti uvedeným za určitý čas po dni vystavenia napr. 10 dní od dátumu vystavenia
- vistazmenka (zmenka na videnie) – je splatná kedykoľvek pri predložení /ak by na zmenke chýbal údaj splatnosti, taká zmenka sa automaticky stáva vistazmenkou/
- dobová vistazmenka – jej splatnosť je uvedená ako určitý deň od predloženia napr. 10 dní od predloženia,

b) podľa funkcie:

- obchodné – ide o cudziu zmenku, ktorá je vystavená dodávateľom v dobe keď mal odberateľ zaplatiť podľa podmienok kontraktu
- akceptačné – ide o cudziu zmenku akceptovanú odberateľom, odberateľ túto zmenku predloží svojej banke a ponúkne ju k odkúpeniu a takto získané peniaze použije k úhrade svojho záväzku
- depozitné – ide o zmenku ktorej vystaviteľom a dlžníkom je banka a ktorá je vystavená v prospech klienta tejto banky, klient za túto zmenku zaplatí čiastku ktorá je nižšia než zmenková čiastka a tento rozdiel sa nazýva diskont
- blankozmenka (biancozmenka) – je neúplnou zmenkou, ide o listinu, ktorá po vyplnení všetkých zákonných náležitostí bude cenným papierom, často sa používa v rámci financovania obchodu
- rektazmenka (zmenka na meno) – je cenným papierom a obsahuje doložku „nie na rad“, čím je sťažená jej obchodovateľnosť, je možné ju však previesť formou postúpenia pohľadávky (cesia).

Zmenka je prevoditeľná na inú osobu indosamentom (rubopisom) – písomné označenie na rube sa podpisuje indosant (ten kto zmenku prevádza na inú osobu) a nadobúdateľom je indosatár, alebo cesiou ktorá má charakter postúpenia pohľadávky.

V prípade že zmenka nie je zaplatená v deň splatnosti (tzv. ocitne sa v núdzi) môže majiteľ zmenky vykonať postih (požiadavka aby zmenkovú čiastku vrátane úrokov a výdavkov zaplatil) voči vedľajším dlžníkom – protest.

U cudzej zmenky ide o vystaviteľa alebo indosanta alebo avalistu (je zmenkovým ručiteľom, ktorý sa zaväzuje splatiť záväzok namiesto dlžníka, na zmenke sa označí doložka „per aval“ s podpisom avalistu), prípadne ktorýkoľvek z nich alebo všetci dohromady.

U vlastnej zmenky ide o indosanta, alebo avalistu, prípadne o ktoréhokoľvek z nich alebo všetkých dohromady.

Protest pre neprijatie zmenky sa prevádza v bydlisku dlžníka, protest pre nezaplatenie zmenky v mieste platobnom uvedenom na zmenke (ak tam však nie je uvedené, tak v mieste platobnom, vyplývajúcom so zmenkovníkovho bydliska). Bezpodmienečným predpokladom postihu je prevedenie protestu, keď zo zákona poverená osoba (notár, sudca alebo obecný úrad) spíše protestnú listinu, v ktorej sa konštatuje že zmenka nebola zaplatená v deň splatnosti. Zo zákona môže majiteľ zmenky pri postihu požadovať:

- zmenkovú čiastku,
- 6% úrok z predĺženia odo dňa splatnosti,
- odmenu vo výške 1/3% zo zmenkovej čiastky,
- výdavky pri proteste.

Protest netreba prevádzať voči hlavným dlžníkom, pretože je zo zákona možné domáhať sa voči nim zmenkových práv súdne kedykoľvek v priebehu troch rokov odo dňa splatnosti. Po uplynutí tejto doby má hlavný dlžník právo namietnuť premlčanie zmenkových práv.

Zmenka môže byť použitá napríklad pri týchto platobných inštrumentoch:

- dokumentárne inkaso (platobná podmienka vydania dokumentov proti prijatiu zmenky)
- zmenkové inkaso (obstaranie zaplatenia zmenky prostredníctvom dokumentárneho inkasa)
- dokumentárny akreditív (najčastejšie sa jedná o platobnú podmienku negociácie a akceptácie)
- forfaiting (odkup zmenky bez spätného postihu)
- eskontzmenky (odkup zmenky so spätným postihom).

Bankové záruky

Je zvláštnym typom ručenia a veriteľovi poskytuje veľmi dobré zaistenie svojej pohľadávky, záručná listina nie je cenným papierom.

Banková záruka vzniká písomným prehlásením banky v záručnej listine, že uspokojí veriteľa do výšky určitej peňažnej čiastky podľa obsahu záručnej listiny, ak určitá tretia osoba (dlžník), nesplní určitý záväzok alebo budú splnené iné podmienky stanovené v záručnej listine.

Špecifikami bankovej záruky sú:

- ručiteľom bankovej záruky je vždy banka,
- forma ručenia bankovou zárukou má iné právne postavenie než obyčajné ručenie
- na výzvu veriteľa je banka povinná poskytnúť plnenie vždy a to i bez predchádzajúcej požiadavky veriteľa na plnenie dlžníkom (ak text záruky nestanoví niečo iné).

Legislatívne je upravená v obchodnom zákonníku, zákone o bankách, v zákone o sporiteľných a úverových družstvách, v Jednotných pravidlách pre záruky vyplatiteľné na požiadanie (URDG, vydané ICC v Paríži), v Jednotných pravidlách pre kontraktné záruky (URCG, vydané ICC v Paríži), v Jednotných pravidlách pre garančnú poisťku (URCB, vydané ICC v Paríži) a v Dohode o medzinárodných zárukách a standby akreditívoch (spracované UNCITRAL).

Účastníkmi bankových záruk sú:

- príkazca – žiadateľ o vystavenie záruky – dlžník
- banka príkazcu – ručiteľ
- banka príjemcu – avizujúca banka – banka vystavujúca záruku – ručiteľ
- príjemca záruky – veriteľ.

Bankové záruky môžeme členiť takto:

- a) podľa toho, či sa jedná o
 - platobnú
 - neplatobnú
- b) druhy platobných záruk
 - aval zmeniek
 - záruka za zaplatenie zmeniek
 - záruka za zaplatenie leasingových splátok
 - záruka za zaplatenie tovaru
- c) druhy neplatobných záruk

- vadium
- záruka za dobré prevedenie kontraktu
- záruka za vrátenie akontácie

d) podľa banky ktorá ručí

- priame
- nepriame.

Spracovanie štandardnej bankovej záruky má tieto štyri základné fázy:

- vystavenie bankovej záruky
- zmena bankovej záruky (ak je požadovaná)
- čerpanie bankovej záruky splnením podmienok
- zánik bankovej záruky, a to v týchto troch variantách:
 - plným uplatnením záruky
 - uplynutím doby platnosti
 - na základe prehlásenia príjemcu.

Bankové záruky sa využívajú najmä v odberateľsko-dodávateľských vzťahoch.¹¹

¹¹ Schlossberger Otakar, Soldánová Marcela: Platební styk, 3. přepracované a doplněné vydání. Praha, Bankovní institut vysoká škola, a.s., duben 2007, s. 128-180

6. Finančná arbitráž

Novou právnou normou spojenou so zákonom o platobnom styku je zákon o finančnom arbitrovi (zákon č. 229/2002 Sb.). Ide o nový alternatívny systém pre riešenie sporov z platobného styku. Je pružnejší, rýchlejší a menej nákladný ako rozhodovanie sporov súdom alebo rozhodcami. Príslušnosť finančného arbitra je daná pre rozhodovanie sporov:

- a) medzi osobami, ktoré prevádzajú prevody peňažných prostriedkov, a ich klientmi pri prevádzaní:
 - 1) prevodov peňažných prostriedkov podľa zákona o platobnom styku,
 - 2) opravného zúčtovania podľa zákona o bankách,
 - 3) inkasnej formy platenia na území Českej republiky,
ak výška čiastky, ktorá je predmetom sporu, vyjadrená v eurách, nepresahuje ku dňu podania návrhu čiastku 50 000,
- b) medzi osobami, ktoré vydávajú elektronické platobné prostriedky, a držiteľmi elektronických platobných prostriedkov pri ich vydávaní a užívaní, ak je inak k rozhodnutiu tohto sporu daná príslušnosť súdu.

Na návrh klienta prevádzajúcej inštitúcie alebo držiteľa elektronického platobného prostriedku rozhoduje spory finančný arbiter alebo jeho zástupca, ktorí sú volení z osôb spĺňajúcich zákonné podmienky (spôsobilosť k právnym úkonom, dobrá povesť, dostatočná kvalifikácia a skúsenosti). Výkon funkcie arbitra a jeho zástupcu je nezlučiteľný s funkciou prezidenta republiky, poslanca alebo senátora Parlamentu, člena Najvyššieho kontrolného úradu alebo bankovej rady Českej národnej banky, sudcu, s činnosťou vo verejnej správe, s činnosťou v riadiacich, dozorných a kontrolných orgánoch podnikateľských subjektov a tiež s inou zárobkovou činnosťou (s výnimkami – správa vlastného majetku, činnosť vedecká, pedagogická, publicistická, literárna alebo umelecká). Finančný arbiter a jeho zástupca vykonávajú svoju funkciu nezávisle a nestranne. Za výkon svojej funkcie sú zodpovední Poslaneckej snemovni Parlamentu. Majú päťročné funkčné obdobie.

Konanie sa zahajuje na návrh.

Návrh na zahájenie konania pred arbitrom je neprípustný, ak:

- a) spor nespadá do pôsobnosti arbitra,
- b) vo veci samej už rozhodol súd, alebo konanie vo veci samej bolo pred súdom zahájené,
- c) spor je alebo už bol predmetom konania pred arbitrom,

d) spor je alebo už bol predmetom rozhodcovského konania.

Arbiter konanie zastaví aj vtedy, ak navrhovateľ podal na prevádzajúcu inštitúciu návrh v tej istej veci na súde.

Pri svojom rozhodovaní vychádza arbiter zo skutkového stavu veci a voľne hodnotí dôkazy. Arbiter je povinný rozhodovať vo veci samej bez zbytočného odkladu.

Konanie pred finančným arbitrom je dvojestupňové. Proti nálezu (t.j. rozhodnutie finančného arbitra vo veci samej), môže ktorákoľvek strana do 15 dní od doručenia písomného vyhotovenia nálezu podať odôvodnené námietky. O námietkach rozhoduje opäť finančný arbiter, ale toto rozhodnutie už je konečné. Pravomocný nález arbitra je vykonateľný podľa občianskeho súdneho poriadku, vo chvíli, keď uplynie doba k plneniu, ak bola v náleze stanovená, inak hneď keď nadobudol právnu moc. Pre konanie pred finančným arbitrom sa subsidiárne používa správny poriadok (zákon č. 500/2004 Sb.). Konanie pred finančným arbitrom nie je spoplatnené a každý s účastníkov konania si znáša svoje náklady sám. Česká národná banka zaisťuje výkon činnosti finančného arbitra a znáša tiež náklady na plat a ďalšie požitky finančného arbitra a jeho zástupcu.

Arbiter spolupracuje na základe vzájomnosti s obdobnými orgánmi v ostatných členských štátoch EÚ a v ďalších štátoch tvoriacich EHP a s orgánmi EÚ.

Arbiter vhodným spôsobom uverejňuje raz ročne (najneskôr do 30.6. nasledujúceho kalendárneho roku) výročnú správu o svojej činnosti, včítane popisu vybraných prejednávaných sporov bez uvedenia identifikačných údajov navrhovateľov.

Arbiter, jeho zástupca a poverené osoby sú povinní zachovávať mlčanlivosť o skutočnostiach, o ktorých sa dozvedeli pri výkone svojej činnosti (to neplatí, ak boli tejto povinnosti sprostí arbitrom alebo Poslaneckou snemovňou).

Za nespĺnenie uložených povinností inštitúcií, môže arbiter uložiť inštitúcii pokutu. Pokuty vyberá a vymáha Česká národná banka¹²; sú jej príjmom.

¹² Bakeš Milan a kolektív: Finanční právo, 4. aktualizované vydání. Praha, C.H.Beck 2006, s. 501-502

7. Medzinárodné menové a finančné inštitúcie

MEDZINÁRODNÝ MENOVÝ FOND (MMF)

Spolu so Svetovou bankou vznikol na základe medzinárodnej dohody podpísanej v roku 1944 v Bretton-Woods v USA, s cieľom stabilného rozvoja medzinárodnej menovej spolupráce v povojnovom svete. Na jednaniach v Bretton-Woods bolo súčasne rozhodnuté i o založení Všeobecnej dohody o clách a obchode (GATT), ktorá mala z Medzinárodným menovým fondom a so Svetovou bankou tvoriť ucelenú jednotku.

MMF bol orientovaný na podporu svetového obchodu a v ňom voľného pohybu tovaru a služieb. Bol preto kladený dôraz na postupnú likvidáciu devízových obmedzení, odstránenie diskriminačných opatrení, zavedenie zmeniteľnosti mien členských krajín a dodržiavanie systému stabilných pevných kurzov so striktno obmedzenými hranicami ich oscilácie.

Hlavné ciele MMF boli stanovené takto:

- a. podporovať medzinárodnú menovú súčinnosť stálou inštitúciou, ktorá zabezpečí mechanizmus konzultácií a spolupráce v medzinárodných menových otázkach;
- b. zjednodušovať rozmach a vyrovnaný rast medzinárodného obchodu a prispievať tak k podpore a udržiavaniu vysokého stupňa zamestnanosti, reálneho dôchodku i k rozvoju výrobných zdrojov všetkých členov ako prvoradých cieľov hospodárskej politiky;
- c. podporovať kurzovú stabilitu a čeliť konkurenčnému znehodnocovaniu meny;
- d. napomáhať pri rozvoji sústavy mnohostranného platenia pre bežné transakcie medzi členmi a pri odstraňovaní devízových obmedzení;
- e. poskytnúť členom dočasný prístup k všeobecným zdrojom MMF a umožniť im tak napraviť poruchy vo vyrovnávaní ich platobných bilancií;
- f. v súlade s horeuvedenými cieľmi zmierňovať stupeň nerovnováhy platobných bilancií členov MMF.

Najvyšším orgánom fondu je Zbor guvernérov, ktorý je tvorený spravidla ministrami financií alebo guvernérmi centrálnych bánk členských štátov. Rozhodujú o zásadných otázkach, napr. o zmene štatútu MMF, o prijímaní nových členov, o zmenách členských kvót atď..

Prevádzkovú činnosť MMF riadi Výkonný zbor, zložený s generálneho riaditeľa a výkonných riaditeľov.

Podpora členských štátov MMF je založená na poskytovaní úverov v zmeniteľných menách. Poskytovanie, čerpanie a splácanie úveru MMF sa uskutočňuje na základe swapových operácií. Znamená to, že pri poskytovaní úveru MMF odkupuje členský štát zmeniteľnú menu potrebnú k vyrovnaní deficitu svojej platobnej bilancie za vlastnú domácu menu. Pri splácaní úveru odkupuje späť svoju domácu menu za príslušnú menu zmeniteľnú.

Medzi zakladajúcich členov MMF patrilo i Československo. Česká republika ako jeden z nástupcov Československa, vzhľadom k dobrému vývoju platobnej bilancie a uspokojivej výške devízových rezerv v r. 1994 predčasne splatila svoj dlh voči MMF, ktorý vznikol čerpaním rezervnej a úverovej tranže ešte pred rozdelením Československa. Prestala tak byť vo vzťahu k MMF v dlžníckom postavení.

SVETOVÁ BANKA

Základom Svetovej banky je Medzinárodná banka pre obnovu a rozvoj a ďalej ju tvoria pridružené organizácie - Medzinárodná finančná korporácia, Medzinárodné združenie pre obnovu a rozvoj a Agentúra pre mnohostranné investičné záruky.

Medzinárodná banka pre obnovu a rozvoj (International Bank for Reconstruction and Development) začala fungovať od júna 1946. Táto inštitúcia bola určená k rekonštrukcii a rozvoju členských krajín tak, ako i z jej názvu vyplýva. Členmi banky môžu byť len členské štáty MMF.

Medzinárodné združenie pre rozvoj (International Development Association-IDA) bolo založené v roku 1960 ako podporný fond pre rozvojové krajiny. Za veľmi výhodných podmienok požičiava najchudobnejším krajinám. Objektom úverovania sú projekty v oblasti infraštruktúry, poľnohospodárstva a rozvoja zaostalých vidieckych oblastí.

Medzinárodná finančná korporácia (International Finance Corporation – IFC) pôsobí od roku 1956 a svoje pôsobenie zameriava na úverovanie súkromného a družstevného sektoru v rozvojových krajinách. Významnou je i jej poradenská činnosť, vrátane účasti na privatizácii.

Agentúra pre mnohostranné investičné záruky (Multilateral Investment Guarantee Agency – MIGA) bola založená v roku 1988. Jej úlohou je ochrana zahraničných investorov v rozvojových krajinách pred neobchodnými rizikami. Vytvára takto podporu pre príliv zahraničných investícií do rozvojových krajín.

BANKA PRE MEDZINÁRODNÉ PLATBY (Bank for International Settlements – BIS)

Bola založená v roku 1930 v Basileji vo Švajčiarsku. Je najstaršou fungujúcou medzinárodnou finančnou inštitúciou a nie je subjektom švajčiarskeho práva.

V súčasnosti sú jej členmi centrálné banky prakticky všetkých európskych krajín, a tiež centrálné banky USA, Kanady, Japonska, Austrálie a JAR. Jej základnými funkciami sú:

- a) podpora spolupráce medzi centrálnymi bankami v záležitostiach spojených s fungovaním medzinárodného finančného systému vrátane sprostredkovávania odborných jednaní;
- b) výskumy, spracovanie odborných analýz, publikovanie dát o fungovaní medzinárodného finančného systému, konzultácie centrálnym bankám;
- c) poskytovanie úverov centrálnym bankám (nie vládam);
- d) operácie s devízami a so zlatom na vlastný účet alebo na účet centrálnych bánk.

BIS neemituje žiadnu formu hotovostných peňazí a ani sa nezaobera bežnými činnosťami obchodných bánk. Preto nie je medzinárodnou obdobou centrálnej banky.¹³

8. Európska menová a finančná integrácia

EURÓPSKY MENOVÝ SYSTÉM (EMS)

EMS bol navrhnutý a schválený z iniciatívy Nemecka a Francúzska v apríli 1979 na Rade EHS v Brémach.

EMS sa mal opierať o tri piliere:

- systém pevných devízových kurzov ERM (Exchange Rate Mechanism) medzi členskými menami navzájom;
- spoločnú menovú jednotku ECU (European Currency Unit), odvodenú na princípe košovej menovej jednotky;
- Európsky menový fond, ktorý mal do dvoch rokov nahradiť fungujúci Európsky fond pre menovú spoluprácu (to však nebolo uskutočnené).

ERM vznikol v marci 1979. Ústredný kurz každej členskej meny bol vymedzovaný jednak vo vzťahu k ECU, jednak k ostatným zúčastneným národným menám v EMS (odvodené od ústredných kurzov k ECU pomocou krížového pravidla).

¹³ Durčáková Jaroslava, Mandel Martin: Mezinárodní finance. Praha, Management Press 2000

Od počiatku existencie EMS boli ústredné kurzy zmenené celkom 16 krát ale od polovice osemdesiatych rokov až do menovej krízy v roku 1992 vykazovali už ústredné kurzy relatívne väčšiu stabilitu.¹⁴

EURÓPSKA MENOVÁ ÚNIA (EMU)

Keďže Francúzsko cítilo že EMS je akosi asymetricky vychýlené v prospech Nemecka, pretože marka hrala akúsi neformálne prvoradú úlohu, mala veľký záujem o vznik EMU. Politickým úspechom Francúzska bolo vytvorenie tzv. Delorsovho výboru (skupina expertov pod vedením francúzskeho ministra financií), ktorý mal vypracovať plán na vytvorenie EMU. Výsledkom bola Správa o hospodárskej a menovej únii v krajinách ES prijatá v Hannoveri v roku 1988, ktorá vymedzovala základné organizačné princípy pri vytváraní hospodárskej a menovej únie v rámci ES. Správa vymedzovala tri etapy prechodu na menovú úniu. Prvá etapa (1990-1993) počítala s prehĺbením koordinácie národných hospodárskych politík, neobmedzovala však právomoc národných orgánov. Členské meny mali byť zapojené do systému pevných kurzov ERM. Predpokladala sa liberalizácia kapitálových pohybov a voľná zmeniteľnosť národných mien. Druhá a tretia etapa boli formulované značne všeobecne a konkretizované boli až neskôr, v tzv. Maastrichtskej zmluve (z roku 1991), ktorá ďalej špecifikuje postup k EMU. Týka sa spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky, spolupráce v oblasti súdnictva, otázok európskeho občianstva a zakotvenia nových európskych inštitúcií. Druhá etapa je spojená so vznikom Európskeho menového inštitútu (EMI). EMI mal rozvíjať spoluprácu medzi centrálnymi bankami členských krajín a koordinovať ich menovú politiku tak, aby bola dosiahnutá menová stabilita. Pre tretiu etapu, ktorá mala byť spojená s vyhlásením neodvolateľných pevných kurzov medzi členskými menami (bez pásiem oscilácie) a so vznikom Európskej centrálnej banky, boli vyhlásené tzv. Maastrichtské kritéria. Tieto kritéria predstavujú súbor menových a finančných kritérií, ktorých splnenie podmieňuje vstup do tretej etapy integračného procesu EMU. Sú to tieto kritéria:

1. Cenová stabilita.
2. Stabilita na finančných trhoch
3. Stabilita na devízových trhoch
4. Fiškálna stabilita.

¹⁴ Tomášek Michal: Právní základy evropské měnové unie Praha, Bankovní institut, a.s., 1999, s. 39-42

Predstavitelia EÚ sa v Madride v roku 1995 dohodli, že tretia etapa začne 1.1.1999. Tento termín bol dodržaný. Tretia etapa bola ukončená tým, že národné meny vo všetkých funkciách boli nahradené eurom. V máji 1998 boli vyhlásené neodvolateľné kurzy mien 11 členských krajín k euru. V roku 1998 bola menovaná výkonná rada Európskej centrálnej banky (ECB) a zriadený Európsky systém centrálnych bánk (ESCB). Európska centrálna banka nahradila Európsky menový inštitút.

Od 1.1. 1999 euro nahradilo predchádzajúcu menovú jednotku ECU v pomere 1:1. Euro spočiatku existovalo len v bezhotovostnej forme. Do prevádzky bol zavedený systém TARGET pre zahraničné platby v eurách.

V období od 1. 1. – 1. 7. 2002 boli zavedené bankovky a mince eurá ako jediné právoplatné platidlá. Pôvodné národné meny boli sťahované z obehu a zmeniteľné za euro.

Európska centrálna banka (ECB)

Svoju činnosť zahájila 1. 1. 1999 vo Frankfurt nad Mohanom. ECB je ústredným orgánom pre výkon a riadenie monetárnej politiky tých členských krajín EÚ, ktoré sú účastníkmi menovej únie. Národné banky členských štátov menovej únie boli zbavené predchádzajúcich právomocí centrálnych bánk a postúpili ich na ECB. Samé sa tak stali len výkonnými nástrojmi strategických menových rozhodnutí ECB.

Hlavnými úlohami ECB je dbať o udržanie cenovej stability v rámci Európskeho menového systému a podporovať všeobecnú hospodársku politiku Únie. K ďalším úlohám ECB patrí:

- Definovať a prevádzať monetárnu politiku v EÚ.
- Emitovať bankovky a mince euro.
- Riadiť devízové obchody.
- Spravovať devízové rezervy zúčastnených štátov.
- Určovať výšku kľúčových úrokových sadzieb.
- Rozhodovať o výške povinných minimálnych rezerv, kapitálovej primeranosti a pod..
- Podporovať hladké fungovanie platobných systémov.
- Poskytovať služby vybraným inštitúciám EÚ.
- Dozorovať obchody komerčných bánk.
- Zhromažďovať štatistické informácie.

ECB nie je nezávislá na žiadnom orgáne EÚ, ani na žiadnom členskom štáte menovej únie. Jej nezávislosť je upravená v článku čl. 108 Zmluvy o ES a v Štatúte ESCB a ECB:

„Pri výkone právomocí a uskutočňovaní úloh a povinností zverených jej touto Zmluvou a Štatútom, nesmú ECB, národné centrálné banky ani žiaden člen ich rozhodovacích orgánov

vyžadovať ani prijímať pokyny od orgánov Spoločenstva, od žiadnej vlády členského štátu alebo akéhokoľvek iného subjektu. Orgány a inštitúcie Spoločenstva a vlády členských štátov sa zaväzujú zachovávať túto zásadu a nesnažiť sa ovplyvňovať členov rozhodovacích orgánov Európskej centrálnej banky či národných centrálnych bánk pri plnení ich úloh.“

Najvyšším orgánom ECB je Banková rada ECB, ktorá je zložená z členov Riadiaceho výboru (prezident, viceprezident a ďalší štyria členovia) a guvernérov národných centrálnych bánk členských štátov menovej únie. Ich funkčné obdobie je osemročné, a opätovné zvolenie do tej istej funkcie je vylúčené.

Európsky systém centrálnych bánk (ESCB)

Je v podstate zastrešujúcim orgánom menovej politiky Únie. ESCB je tvorený Európskou centrálnou bankou a národnými centrálnymi bankami všetkých členských štátov Európskej únie.

Vrcholnými orgánmi ESCB sú Riadiaca rada (je zložená z členov Riadiaceho výboru ECB a z guvernérov národných centrálnych bánk; a jej úlohou je formulovať menovú politiku Únie a v prípade potreby tiež rozhoduje vo veciach týkajúcich sa strednedobých cieľov, hlavných úrokových sadzieb a rozsahu rezerv) a Výkonný výbor (prevádza menovú politiku v súlade so smericami Európskeho systému centrálnych bánk a rozhodnutiami Riadiacej rady).

Medzi ESCB a ECB je rozdiel v ich právnom postavení. ECB a národné centrálny banky členských štátov EÚ majú právnu subjektivitu a sú teda právnickými osobami (ako aj ČNB). ESCB právnu subjektivitu nemá a je tak skôr len korporáciou orgánov. Preto je možné označiť ju ako orgán založený za účelom koordinácie menovej politiky EÚ (oproti je ECB ako orgán pre jej výkon a riadenie).¹⁵

9. Euro

V Európskej únii (EU) postupne dochádza k harmonizácii hospodárskych a menových politík, včítane zavedenia jednotnej meny – euro.

Euro (symbol €, menový kód ISO 4217: EUR), je mena eurozóny a po americkom doláre (USD) je druhým najdôležitejším reprezentantom vo svetovom menovom systéme. Menová

¹⁵ Revanda Zbyněk: Centrální bankovníčství, 2. rozšířené vydání. Praha, Management Press 2001, s. 645-650

politika eurozóny je prevádzaná Európskou centrálnou bankou (ECB) vo Frankfurte nad Mohanom. Euro je oficiálnym platidlom v 15 z 27 štátov Európskej únie (týchto 15 štátov tvorí eurozónu), v štyroch európskych mikroštátoch (Andorra, Monako, San Marino a Vatikán) v Čiernej Hore a v Kosove. Euro platí ako kreditné peniaze od 1.1.1999 a 1.1.2002 bolo zavedené ako hotovostné peniaze, a tak nahradilo predtým platné meny používané v príslušných štátoch eurozóny. Jedno euro sa delí na 100 eurocentov.

K tomu, aby sa členský štát EU mohol stať členom eurozóny a prijať euro ako národnú menu, musí dosiahnuť vysoký stupeň udržateľnej hospodárskej konvergencie, ktorá je vyhodnocovaná na základe plnenia tzv. „maastrichtských kritérií konvergencie“, uvedených v čl. 121 Zmluvy o založení Európskych spoločenstiev a podrobnejšie upravených v tzv. Protokole o konvergenčných kritériách pripojenom k Zmluve o založení ES.

Jedná sa o päť ekonomických ukazovateľov, ktoré musí splniť štát, ktorý sa usiluje o zavedenie jednotnej európskej meny:

1) kritérium "*dosiahnutia vysokého stupňa cenovej stability*",

ktoré znamená, že "členský štát vykazuje dlhodobu udržateľnú cenovú stabilitu a priemernú mieru inflácie meranú v priebehu jedného roku pred prevedeným šetrením, ktorá neprekračuje o viac než 1,5 percentného bodu mieru inflácie priemer troch členských štátov, ktoré v oblasti cenovej stability dosiahli najlepšie výsledky",

2) kritérium "*udržateľnosti verejných financií*",

ktoré znamená, že v dobe šetrenia sa na členský štát nevzťahuje rozhodnutie Rady o existencii nadmerného schodku podľa článku 104 odst. 6 Zmluvy o založení ES, pričom Rada rozhoduje o existencii nadmerného schodku podľa:

- pomeru plánovaného alebo skutočného schodku verejných financií k HDP v tržných cenách, ktorý by nemal prekročiť 3 %, a
- pomeru verejného zadĺženia k HDP v tržných cenách, ktorý by nemal prekročiť 60%.

3) kritérium "*kurzovej stability*"

sa rozumie "dodržiavanie normálneho fluktuálneho rozpätia stanoveného mechanizmom zmenných kurzov Európskeho menového systému po dobu aspoň dvoch rokov, bez toho, aby došlo k devalvácii voči mene iného členského štátu". Pri hodnotení, nakoľko je toto kritérium plnené, je kladený dôraz na to, aby sa zmenný kurz voči euru blížil centrálnej parite. Zohľadňované sú však i ďalšie faktory, ktoré mohli viesť k apreciacii zmenného kurzu.

4) kritérium "*konvergenie úrokových sadzieb*"

sa odráža v úrovni dlhodobých úrokových sadzieb a znamená, že "v priebehu jedného roka pred štetrením priemerná dlhodobá nominálna úroková sadzba členského štátu neprekračovala o viac než 2 percentné body priemer úrokovej sadzby troch členských štátov, ktoré dosiahli v

oblasti cenovej stability najlepšie výsledky. Úrokové sadzby sa zisťujú na základe dlhodobých štátnych dlhopisov alebo porovnateľných cenných papierov, s prihliadnutím k rozdielnemu vymedzeniu pojmov v jednotlivých členských štátoch".

5) ďalším maastrichtským kritériom, ktoré na rozdiel od predchádzajúcich

nemá výslovne ekonomický charakter, je

požiadavka na dosiahnutie nezávislosti

národnej centrálnej banky a uvedenie jej štatútu, resp. legislatívy upravujúcej

jej postavenie do plného súladu so Zmluvou o založení ES a Štatútom

ESCB a ECB.

Tri základné účinné európske nariadenia, priamo sa týkajúce zavedenia eura sú:

■ č. 974/1998 o zavedení eura,

■ č. 1103/97 o niektorých ustanoveniach týkajúcich sa zavedenia eura,

■ č. 2866/98 o prepočítavacích koeficientoch,

a to v znení neskorších noviel.

EUROBANKOVKY (vid' Príl. č. 3)

Vzory eurobankoviek boli schválené na zasadaní Európskej rady v Dubline v decembri 1996.

Vybratý bol návrh rakúskeho výtvarníka Róberta Kalinu, metaforicky predstavujúce európsku spoluprácu. Na líci bankoviek sú vzory brán a okien a na rube vzory mostov. Jednotlivé bankovky sú špecifikované nasledovne:

5 eur – 120 × 62 mm – sivá (prevažujúca farba) - antika (motív)

10 eur – 127 × 67 mm – červená - románsky sloh

20 eur – 133 × 72 mm – modrá - gotika

50 eur – 140 × 77 mm – oranžová - renesancia

100 eur – 147 × 82 mm – zelená - barok a rokoko

200 eur – 153 × 82 mm – žltohnedá	- architektúra skla a železa
500 eur – 160 × 82 mm – purpurová	- moderna 20. Storočia.

Európska centrálna banka má výlučné právo emitovať bankovky euro.

EUROMINCE (viď Príl. č. 4)

Vzory mincí eur a eurocentov boli schválené na zasadaní Európskej rady v Amsterdame v júni 1997. Vybratý bol návrh belgického výtvarníka Lucu Luyca. Na rozdiel od eurobankoviek je na minciach eur a na eurocentoch daný priestor pre národné motívy. Špecifikácia jednotlivých mincí je nasledovná:

	priemer	hmotnosť	farba
1 eurocent –	16,25 mm	2,30 g	červená
2 eurocenty –	18,75 mm	3,06 g	červená
5 eurocentov –	21,25 mm	3,92 g	červená
10 eurocentov –	19,75 mm	4,10 g	žltá
20 eurocentov –	22,25 mm	5,74 g	žltá
50 eurocentov –	24,25 mm	7,80 g	žltá
1 euro –	23,25 mm	7,50 g	bielo - žltá
2 eurá –	25,75 mm	8,50 g	žlto - biela

10. Možné zavedenie eura v ČR

Česká republika sa v súvislosti so vstupom do EU (1.5.2004) zaviazala prijať spoločnú menu euro. Schválila to česká vláda uznesením č. 1304 z dňa 12.10.2005. Na ČR sa vzťahuje prechodná výnimka pre zavedenie eura, podľa čl. 122 Zmluvy o založení ES, čo znamená, že ČR zatiaľ euro nezaviedlo pretože ešte nespĺnila podmienky pre zavedenie jednotnej meny vyplývajúce z práva EU. Vedľa štátov s prechodnou výnimkou ešte existujú členské štáty EU, ktoré si dohodli trvalú výnimku pre zavedenie jednotnej meny (Veľká Británia a Dánsko), tieto štáty spoločnú menu euro nepoužívajú ako národnú menu. Novo vstupujúce štáty do EU už túto trvalú výnimku využiť nemohli.

Podmienkami pre prijatie do eurozóny sú splnenie vstupných maastrichtských kritérií konvergenzie, včítane kurzového kritéria, ktorému musí predchádzať dvojročný úspešný pobyt meny v systéme zmenných kurzov ERM II bez devalvácii a prevedenie niektorých legislatívnych úprav, včítane prijatia novej legislatívnej úpravy o postavení a pôsobnosti centrálnej banky v štáte. (ERM II – mechanizmus fixných zmenných kurzov, v ktorom sa musí mena každého štátu, ktorý sa usiluje o vstup do eurozóny zúčastňovať minimálne 2 roky pred hodnotením konvergenzie; cieľom mechanizmu je pripraviť ekonomiku daného štátu na fungovanie v menovej únii. Mena štátu, ktorý sa zúčastňuje v ERM II má stanovenú centrálnu paritu oproti euru a šírku flukтуаčného pásma pre pohyb devízového kurzu. ERM II je založený na základe medzivládnej dohody (arrangement) a obsahovo nadväzuje na čl. 121 Zmluvy o založení ES a na jej Protokol o kritériách konvergenzie. ERM II bolo ustanovené Rezolúciou Európskej Rady v Amsterdame 16.6.1997. Podmienkou vstupu je účasť v dohode centrálnych bánk, ku ktorej ČNB pristúpila 29.4.2004. Zámerom ČR (vyjadreným v Stratégii pristúpenia ČR k eurozóne) je zotrvať v ERM II len po nevyhnutne dlhú dobu, tj. obmedziť členstvo v systéme zmenných kurzov na 2 roky pred vypracovaním konvergenčnej správy, ktorá by vyústila do rozhodnutia Rady o zrušení výnimky pre zavedenie eura. V realite však bude pobyt v ERM II z technických dôvodov dlhší – pôjde o cca 2,5 - 2 a 3/4 roku pred vstupom do eurozóny. Vstup ČR do systému by sa teda mal odohrať na jar, a to 3 roky pred prijatím eura.)

Po splnení vstupných kritérií dôjde k zrušeniu výnimky pre zavedenie eura a približne pol roka pred plánovaným zavedením eura, bude tiež stanovený prepočítací koeficient určujúci fixný konverzný kurz českej koruny k euru. Prepočítací koeficient je nevratný a nemenný kurz určený Radou EU v zvláštnom nariadení (pôjde o novelu nariadenia Rady č. 2866/1998), stanovený na 6 platných číslic vo formáte 1€ = xx,xxxx jednotiek národnej meny. Ďalším nariadením Rady EU č. 1103/97 sú stanovené záväzné pravidlá zaokrúhľovania.

Vláda ČR uložila uznesením č. 1510 z dňa 23.11.2005 o inštitucionálnom zaistení zavedení eura v ČR, vypracovať Národný plán zavedenia v ČR. Ide o dokument v ktorom sú obsiahnuté jednotlivé technické, organizačné a legislatívne kroky, potrebné pre úspešné zavedenie eura v ČR. Konkrétny termín zavedenia eura určí vláda.

Na základe stratégie pristúpenia ČR k eurozóne vypracovanej vládou a ČNB, a schválenou uznesením vlády č. 1026 z dňa 13.10.2003, bol menovaný národný koordinátor pre zavedenie eura a ustanovená Národná koordinačná skupina pre zavedenie eura v ČR.

Po prevedení analýz Národnej koordinačnej skupiny sa najvhodnejším a najmenej nákladným variantom zavedenia eura v ČR javil jednorazový prechod na euro, tzn. prechod veľkého

tresku, schválený vládou uznesením č. 1200 z dne 25.10.2006. Ide o súčasné zavedenie eura do hotovostného i bezhotovostného obehu. V stručnosti vysvetlím, ako by to malo vyzerat'. Či sa to uskutoční, je otázkou budúca.

Eurobankovky budú po dohode s ECB zapožičané Českej republike z niektorých národných centrálnych bánk štátov Eurosystemu na základe zmluvy o zapožičaní bankoviek (následne budú bankovky splatené produkciou, ktorú bude ČNB zaisťovať v rokoch po zavedení eura v ČR). Takže odo dne zavedenia eura na území ČR bude zákonným platidlom euro, české bankovky a mince budú postupne sťahované z obehu. Behom krátkeho obdobia, celé dva kalendárne týždne, bude možné platiť aj korunovými bankovkami a mincami, ale aj euromenou. Vydávané budú len eurá. Hovoríme o duálnom obeh. Po skončení duálnej cirkulácie, bude zákonným platidlom v ČR výlučne euro. V bezhotovostnom obeh sa od dátumu zavedenia eura bude používať výlučne euro.

Ako dlho a kde, po duálnej cirkulácii bude možné české bankovky a mince vymeniť, má určiť zákon (pravdepodobne „Obecný zákon o zavedení eura“). Tento zákon by mal medzi iným určiť aj to, že euro je zákonným platidlom v ČR, odkaz na spôsob prepočtu korún na eurá a na prepočítací koeficient, mal by určiť hlavný princíp zaokrúhľovania, ustanovenia o výmene obeživa, kontrolu, sankcie a iné.

Ďalším novým zákonom bude musieť byť zákon o ČNB, ktorý nahradí zákon č. 6/1993 Sb. Účinnosť nového zákona o ČNB by mala byť odsunutá k dátumu zavedenia eura v ČR. Ide o to, že ČNB prevedie svoje rozhodovacie právomoci v pôsobnosti Eurosystemu na Radu guvernérov Európskej centrálnej banky (hlavne - menovú politiku, peňažný obeh, správu oficiálnych devízových rezerv, a pod.). V tejto súvislosti by mal byť zmenený hlavný cieľ ČNB, pretože „starostlivosť o cenovú stabilitu“ po vstupe ČR do európskej hospodárskej a menovej únie prejde na ECB, ktorá jediná bude vedieť ovplyvniť cenovú stabilitu, či už úrokovou sadzbou alebo zmenami kurzu eura na medzinárodnom trhu. ČNB sa stane výkonnou zložkou Eurosystemu, ktorá bude realizovať rozhodnutia ECB.¹⁶

Právomoci ČNB v rámci národných úloh ostanú nezmenené (napr. dohľad nad finančným trhom).

Výhradným právom ESC je povoľovanie emisie eurobankoviek. ČNB sa bude len podieľať na vydávaní bankoviek spoločnej európskej meny tak, že bude na základe rozhodnutí a so súhlasom ECB zjednávať tlač bankoviek, organizovať dodávky bankoviek od výrobcov,

¹⁶ Národní plán zavedení eura v České republice, Národní koordinační skupina pro zavedení eura v České republice, 2007

kontrolovať ich kvalitu v záujme zaistenia plynulého a hospodárneho peňažného obehu, bude dohliadať na ochranu a bezpečnosť do obehu nevydaných bankoviek a na úschovu a ničenie tlačových dosiek, ďalších tlačových pomôcok a neplatných a vyrazených bankoviek a predovšetkým bude uvádzať do obehu, resp. sťahovať z obehu, bankovky v eurách na území Českej republiky.

ČNB by mala mať právo vydávať mince. Objem emisie mincí podlieha schváleniu ECB a ČNB musí dodržiavať platné predpisy EU. Právo vydávať mince má ČNB, ktorá bude i naďalej zjednávať razbu mincí, organizovať dodávky mincí od výrobcov, kontrolovať kvalitu mincí dodávaných výrobcami k zaisteniu plynulého a hospodárneho peňažného obehu, dozeráť na ochranu a bezpečnosť do obehu nevydaných mincí a na úschovu a ničenie razidiel a neplatných a vyrazených mincí a predovšetkým bude uvádzať do obehu, resp. sťahovať z obehu, mince v eurách, resp. centoch, na území Českej republiky.

Ohlasy obyvateľstva na euro sú rôznorodé. Ľudia majú strach hlavne zo zvyšovania cien. Najvyššie orgány štátu zase zápasia s dvomi pravdami – jednorazové vysoké náklady a strata nezávislej menovej politiky.

Vyššie priblížený Národný plán zavedenia eura je to dosť pravdepodobný, ale dnes nie je nič isté.

11. Záver

V závere mojej práce by som chcela, čo najobjektívnejšie vykresliť súčasnú ekonomickú situáciu v Českej republike, ktorá má na menu ČR (t.j. na českú korunu) obrovský vplyv, a ktorá sa od ekonomickej situácie na Slovensku značne odlišuje.

Je známe už z minulosti, že slovenská ekonomika veľmi zaostávala za českou. Slovensko bolo odjakživa podstatne chudobnejšie, platy na Slovensku boli nižšie, Slovensko má nevýhodnejšiu geografickú polohu a aj životná úroveň na Slovensku bola na nižšej úrovni. Súčasnosť je iná. Dnes sa Slovensko dostáva na úroveň Česka a nezávislé odborné predikcie slovenskej ekonomiky sú pozitívnejšie ako tej českej. Podľa môjho názoru sa situácia na Slovensku zlepšila dobrými legislatívnymi krokmi a hlavne nevyhnutnými a značne

nepríjemnými reformami , s ktorými Slováci neotáli a zaviedli ich veľmi rýchlo. Pre bežného slovenského občana, z pohľadu laika , zatiaľ veľký úžitok nepriniesli, ale všetko sa časom zmení, pretože rast slovenskej ekonomiky je postavený na pevných a udržateľných základoch a zaručuje potenciú rastu . Slovensko by sa teda z málo perspektívnej krajiny malo zmeniť na krajinu so stabilnou ekonomikou a výhodným podnikateľským prostredím.

Zatiaľ čo na Slovensku už existujú návrhy euromincí , v Čechách sa ešte len pripravuje dôchodková a zdravotnícka reforma a česká koruna zatiaľ ani nevstúpila do systému výmenných kurzov ERM II., do ktorého musí byť zapojená aspoň dva roky pred prijatím spoločnej európskej meny.

Čo sa v Čechách deje ? Žeby negatívne ekonomické prostredie ?

Troma základnými inštitúciami, ktoré ovplyvňujú reálnu českú ekonomiku sú vláda, parlament (prijímajúci nekvalitné zákony, ktoré musia byť mnohokrát novelizované) a ČNB (ktorá je do značnej miery zodpovedná za súčasnú ekonomickú situáciu v ČR).

Najväčšími chybami ČNB boli

- neskoré budovanie kvalitného bankového dohľadu,
- oneskorene zavedený voľne plávajúci kurz koruny,
- prijatie príliš reštriktívnych opatrení v období poklesu dynamiky hospodárstva (čím došlo k pribrzdeniu hospodárskeho rastu),
- radikálne zvýšenie povinnej miery rezerv (čím došlo k veľmi rýchlemu rastu základných úrokových sadzieb).

I keď ČNB koncom roku 1998 uplatnila znižovanie úrokových mier povinných minimálnych rezerv a prijala program tzv. cieľovej inflácie , dnes môžeme povedať , že nedokázala odhadnúť vývoj a vzdialila sa od svojho cieľa, čoho dôsledkom bolo ďalšie znižovanie dynamiky ekonomiky a deflácia.

V súčasnosti česká koruna výrazne zosilnela, jej kurz sa pohybuje zhruba 25 CZK za 1 EURO.

V spojení s týmto faktom ma pri hľadaní a spracovaní informácií zaujal aj poznatok o štátnom dlhu ČR, ktorý síce len okrajovo súvisí s mojou témou, a preto o ňom len v stručnosti. Štátny dlh Českej republiky sa v dôsledku deficitného hospodárenia vlády zvýšil v minulom roku o 89,9 mld Kč a to až na 892,3 mld Kč. Na jedného Čecha tak pripadá dlh vyše 86 000 Kč. Od roku 1998 zadlženie českého štátu vzrástlo viac než triaplnásobne, zatiaľ čo na Slovensku len dvojnásobne. Prečo sa vláda deficitu štátneho rozpočtu nečinne prizera a čaká ?

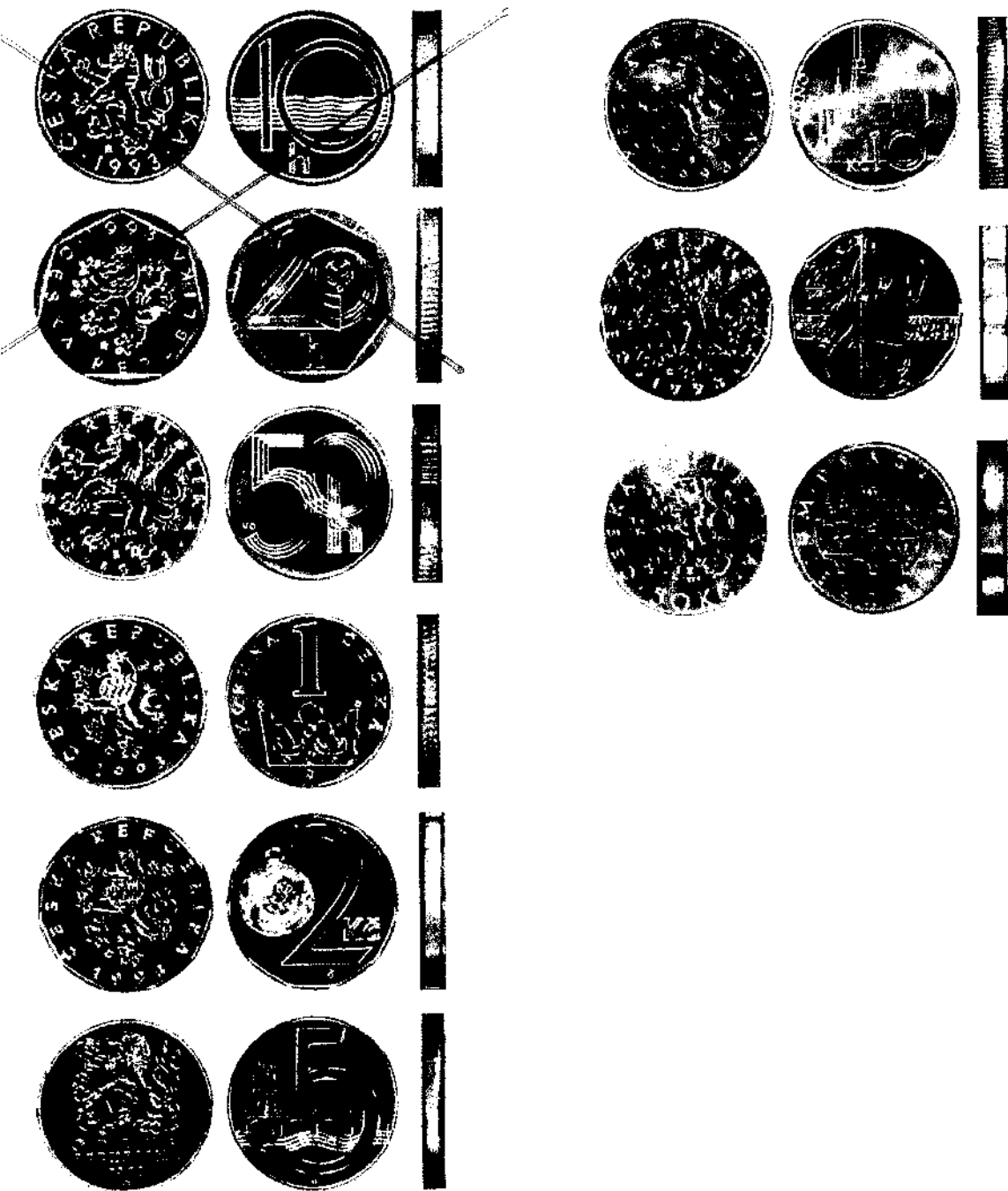
Podľa môjho názoru sa česká vláda nechce vzdať terajšej životnej úrovni v štáte. Neprekáža jej ani silný kurz českej koruny, a preto žijú Česi v ohromných dlhoch .

A ešte euro , s jeho zavedením sa Česi neponáhľajú. Z ich strany sú tu isté náznaky vyčkávajúcej taktiky, ktorá by mala monitorovať ostatné krajiny pri zavádzaní eura. Analytici ČNB sa isto naďalej budú snažiť o výhodnejší výsledný konvertibilný pre českú korunu.

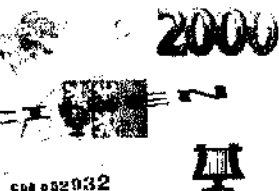
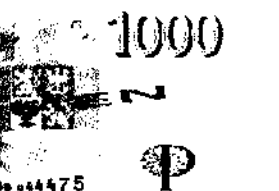
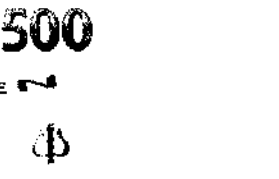
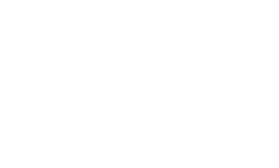
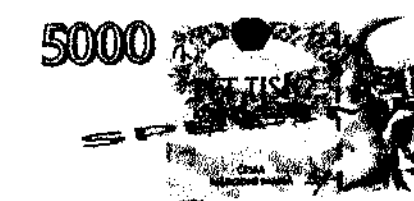
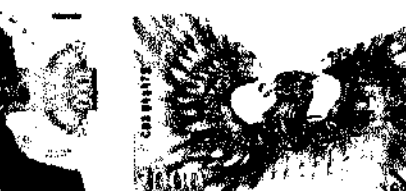
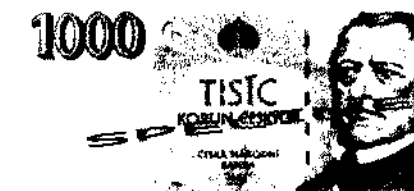
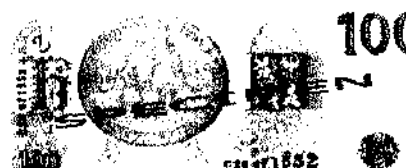
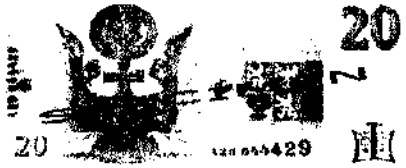
12. Použitá literatura :

- Revanda Zbyněk: Centrální bankovní, 2. rozšířené vydání. Praha, Management Press 2001
- Revanda Zbyněk, Mandel Martin, Kodera Ján, Musílek Petr, Dvořák Petr, Brada Jaroslav: Peněžní ekonomie a bankovní, 4. vydání. Praha, Management Press 2005
- Schlossberger Otakar, Soldánová Marcela: Platební styk, 3. přepracované a doplněné vydání. Praha, Bankovní institut vysoká škola, a.s., duben 2007
- Vencovský František, Jindra Zdeněk, Novotný Jiří, Půlpán Karel, Dvořák Petr a kolektiv: Dějiny bankovní v Českých zemích. Praha, Bankovní institut a.s., 1999
- Sejbal Jiří: Základy peněžního vývoje. Brno, Masarykova univerzita v Brně 1997
- Bakeš Milan a kolektiv: Finanční právo, 4. aktualizované vydání. Praha, C.H.Beck 2006
- Durčáková Jaroslava, Mandel Martin: Mezinárodní finance. Praha, Management Press 2000
- Česká národní banka 1993-2003, Na Příkopě 28, 115 03 Praha 1 (Grafika, sazba, produkce: JEROME s.r.o.), ČNB 2003
- Tomášek Michal: Právní základy evropské měnové unie Praha, Bankovní institut, a.s., 1999
- Národní plán zavedení eura v České republice, Národní koordinační skupina pro zavedení eura v České republice, 2007
- internet.

Pril. č. 1

Pril. č. 2

Pril. č. 3

5 €

10 €

20 €

50 €

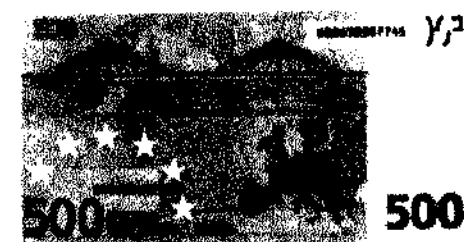
100 €

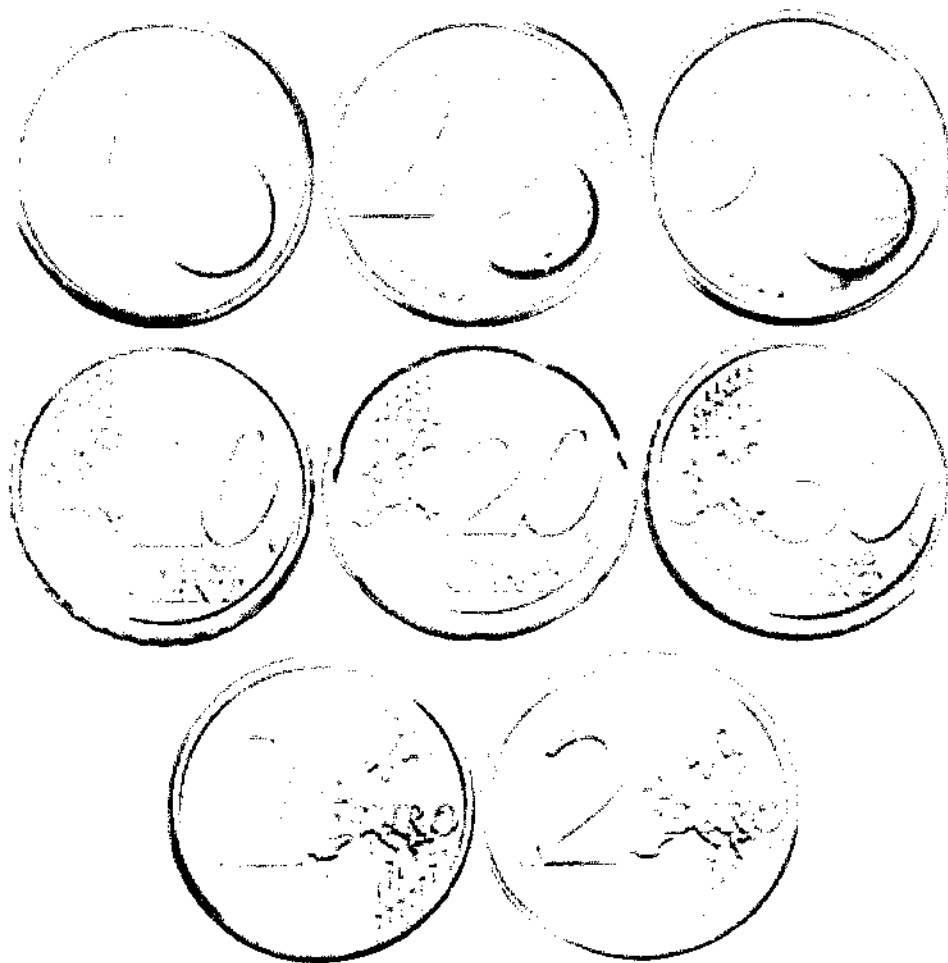
200 €

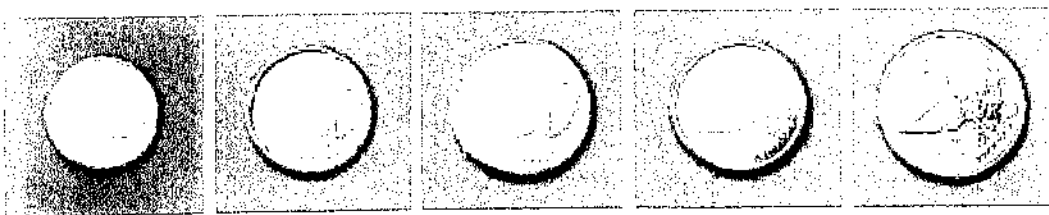
500 €

Príl. č. 4

Mince razené medzi rokmi 1999 – 2006 mali na rubovej strane vyobrazené len štáty EU pred rozšírením v roku 2004. Nové mince razené od roku 2007 reagujú na rozšírenie EU a zobrazujú celú Európu. Prvá minca s novým vzhľadom bola vyrazená Slovinskom v roku 2007. Mince najnižších hodnôt (1, 2 a 5 centov) si ponechali zhodný design.

€0.10

€0.20

€0.50

€1.00

€2.00

Každý štát eurozóny má svoj vlastný design na rubovej strane mincí. Tieto designy sa líšia od jedného zobrazenia všetkých nominálnych hodnôt (napr. Belgicko).